TOPLUMSAL ARAŞTIRMALAR VAKFI PANEL DİZİSİ 6

Plan, Piyasa ve Sosyalizm

Sadun Aren, Cemal Hekimoğlu,
Oğuzhan Müftüoğlu, Saruhan Oluç,
Nail Satlıgan, Birol Sümer

alan yayıncılık

TOPLUMSAL ARAŞTIRMALAR
KÜLTÜR ve SANAT
için
VAKIF

Panel Dizisi: 6
Plan, Piyasa ve Sosyalizm
16 Nisan 1994

Katılanlar:
Sadun Aren
Cemal Hekimoğlu
Saruhan Oluç
Nail Satlıgan
Birol Sümer

Yöneten:
Oğuzhan Müftüoğlu

ALAN YAYINCILIK: 152
Tartışma Dizisi: 3

PLAN, PİYASA VE SOSYALİZM

Sadun Aren, Cemal Hekimoğlu, Oğuzhan Müftüoğlu,
Saruhan Oluç, Nail Satlıgan, Birol Sümer

Birinci Baskı: Ocak 1995
Kapak Düzeni: Arslan Kahraman
Baskı: Mart Matbaacılık ve Sanatları
(0 212) 212 03 39 - 212 03 40

ISBN 975-7414-34-4

Çatalçeşme Sok. Torun Han No. 40 K.3 Cağaloğlu-İST.
Tel: (0 212) 511 26 00 • Fax: (0 212) 528 00 69

Sadun Aren

Konu piyasa, plan ve sosyalizm sorunlarıyla bağlantılı olarak ortaya konuyor. Ben de bu çerçeve içinde ve tartışmayı kışkırtıcı bir biçimde konuya değineceğim. Şimdi en basit olarak ekonominin genel sorunu ihtiyaçları, yani toplumun gereksinimlerini mevcut ekonomik araçlarla en etkin biçimde karşılamaktır. Klasik iktisat kitaplarında da anlatılmıştır, tam rekabet piyasası bunu en etkin biçimde karşılar. Burada hemen şunu vurgulamak isterim. Piyasa ekonomisi kapitalizme has bir düzenleme değildir. Mübadeleye, yani değişime has bir düzenlemedir. Onun için kapitalizmden evvel meta üretiminde de geçerlidir. Hatta asıl o zaman için geçerlidir. Çünkü bu mekanizmanın işlemesi, tarafların, yani tüketici veya alıcı ve satıcının piyasada karşı karşıya gelmeleri ve birbirlerine reaksiyon göstermeleriyle, etkilemeleriyle işler. Onun için piyasa ekonomisi kapitalizme pek uygun gelmemiştir. Çünkü kapitalizmde yine tüketici vardır, ancak üretici tüketiciye pek yakın etki gösterecek durumda değildir. Mesela fabrikaların müdürleri tam üretici sayılmazlar, üretim araçlarının sahipleri değildirler. Yani kârı gördüğü yerde hemen tepki gösterip üretim yapmak ve kârsız olduğu yerde hemen üretimi kısmak şeklinde işleyen piyasa mekanizması kapitalizmde işleyemeyebilir. Çünkü ilk tepki göstermesi gereken insan fabrikanın müdürüdür ve umurunda değildir kâr edip etmemek. O maaşını düşünür vs. Onun için piyasa ekonomisi denilen şey kapitalizme özgü değildir. Kapitalizm kendisini buna intibak ettirmiş, çeşitli kurumlar icat etmiştir. Primler sistemiyle kendi müdürlerine, işçilerine prim vererek sanki sahiden üretim araçlarının sahibiymiş gibi reaksiyon göstermelerini sağlamaya çalışmıştır. Çünkü piyasa ekonomisi, tek tek işlerse bir anlamı olur, yani tam işler. Bir kişi üretiyor veya ailesiyle ve bir kişide onu talep ediyor, bu takdirde olur. Kapitalizm buna uygun bir yapı değil.

Bu ortadan kalktığı zaman, yani üretim araçları bazı insanların yönetimin-

den çıktığı zaman, toplumun yönetimine alındığı zaman, sosyalizmde yani, piyasa ekonomisi işlemez. Onu işletecek başka birşey yapmak lazım. Ona da plan diyoruz. Plan da üretim olanaklarını ihtiyaca en uygun biçimde kullanmanın bir aracı olarak karşımıza çıkıyor sosyalizm koşullarında. Bu anlamda piyasa ile plan arasında, piyasa mekanizmasıyla plan mekanizması arasında niteliksel bir fark yoktur. Aynı işleri üstlenmişlerdir bunlar. Öyle ki, çok başarılı bir plan ekonomisi, eğer çok başarılı bir plan ekonomisi değil de piyasa ekonomisi olsaydı neler olacak idiyse, onları sağlıyorsa çok iyi bir plan saymak gerekir. Yani demek ki bunlar yapısal durum farklılığına intibak etmiş aynı işleri görecek mekanizmalardır. Ama tabii bunları çok şematik söylüyorum. Piyasa ekonomisinin işleyişinin bir sürü aksaklıkları vardır. Hele kapitalist koşullarda, uzun vadede kararlar alınması lazım gereken konularda, yatırım konularında, kaynakların çeşitli kullanımlar arasındaki dağılımı konusunda, piyasaya yansıyamayan konularda reaksiyonları yetmez. Mesela acaba Türkiye'de ne kadar bilimsel araştırma yapılmalıdır? Bunu piyasaya bakıp ortaya çıkarmak zordur. Savaş için ne kadar hazırlık yapılmalıdır? Bu piyasadan anlaşılmaz. Bunlar piyasa ekonomisinin dışında karar verilmesi gereken konulardır. Eğitime ne kadar önem verilmelidir, ne kadar kaynak tahsis edilmelidir? Bunu piyasadan çıkaramayız. Eğitimin ne kadarı dini, ne kadarı zirai, ne kadarı fizik eğitimi olsun, bunları da piyasadan çıkaramazsınız. Onun için, piyasa herşeyi çok rahat çözer demek istemiyorum.

Piyasa ile plan arasında, piyasa mekanizmasıyla plan mekanizması arasında niteliksel bir fark yoktur. Aynı işleri üstlenmişlerdir bunlar. Öyle ki, çok başarılı bir plan ekonomisi, eğer çok başarılı bir plan ekonomisi değil de piyasa ekonomisi olsaydı neler olacak idiyse, onları sağlıyorsa çok iyi bir plan saymak gerekir.

Piyasaya yabancı bazı düşünce biçimleri, planlama biçimleri piyasa ekonomisinde de, kapitalizmde de geçerlidir. Buna karşılık az ölçüde olmak üzere, planlı ekonomilerde, Sovyetler Birliği'nde de piyasa reaksiyonlarına dayanan planlamalar yapmak düşünülmüştür. Fakat esas olan, kapitalizmin piyasa ekonomisiyle, sosyalizmin de planla işlemesidir.

Kapitalizm planla işleyemez. Neden? Kapitalizm yalnız bazı insanların sömürü yapmaları ya da teknik anlamda bundan ibaret değildir. Aynı zamanda kapitalizmi kapitalizm yapan, kapitalistlerin ülkeyi yönetmeleri, yönetim yetki-

sine sahip olmalarıdır. Bu yönetim yetkisi ekonomiden başlar, ama onun türevi olarak herşeye sirayet eder. Onun için önemli olan bir azınlığın, kapitalist dediğimiz bir azınlığın ülkeyi yönetmesidir. Böyle olunca, bu yetkiyi onun elinden almak, yani sen yapma ben planla yapayım bu işi demek olmaz. Buna razı olmaz. Çünkü o takdirde kapitalizm işlevini kaybeder. Planı kapitalistler yapsın derseniz belki razı olabilirler, çünkü mühim olan yönetimdir, para kazanmak, kârı maksimize etmek değildir. Çok dar anlamda kapitalist işletmeler kârı maksimize etmek için çalışırlar. Fakat kapitalist sistemde kapitalistleri ilgilendiren şey yönetime egemen olmaktır. O yönetim sayesinde kârını maksimize de eder, etmeyedebilir. Eğer işine öyle geliyorsa, yönetimini pekiştirmek için kârını maksimize etmez. Daha az kâra razı olur ve rakibini yener.

Sosyalizmde de piyasa olabilir demek lazım. Merkezi plan bir ülkeyi yönetmeyi, ekonomiyi yönetmeyi, siyasi iktidarı ele geçirmeyi ön gerektirir. Yani bu tür planın ön şartı siyasi iktidarı ele geçirmektir. Siyasi iktidarı bütünüyle ele geçiremezseniz üretim araçlarını kamulaştıramazsınız ve bir merkezi plan yapamazsınız.

Sosyalizme gelince... Sosyalizmde plan olabilir, acaba piyasa olabilir mi? Esas tartışılacak soru bu. Kapitalizmde istisna olarak bazı şeyleri planlamak hariç, plan olmaz. Piyasadan yararlanılamayacak konularda karar vermek için plan yapılabilir. Sosyalizmde de piyasa olabilir demek lazım. Merkezi plan bir ülkeyi yönetmeyi, ekonomiyi yönetmeyi, siyasi iktidarı ele geçirmeyi ön gerektirir. Yani bu tür planın ön şartı siyasi iktidarı ele geçirmektir. Siyasi iktidarı bütünüyle ele geçiremezseniz üretim araçlarını kamulaştıramazsınız ve bir merkezi plan yapamazsınız. Üretim araçlarını kamulaştırmadan da tabii sosyalizm olmaz. Sovyetler Birliği'nde evvela siyasi iktidar ele geçirilmiştir. Üretim araçları kamulaştırılmıştır ve kamulaştırılan üretim araçları NEP vs. gibi bir geçiş döneminden sonra merkezi planla yönetilmiştir.

Peki bu bugün mümkün mü? Biz Sosyalist Birlik Partisi adı altında bir grup sosyalist seçimlere girdik. 70-80 bin oy aldık. Yunanistan'da çok şanlı bir komünist partisi vardır. Biliyorsunuz, İç Savaş yapabilmiştir, vatanı kurtarmıştır, yüzde 4.5 oy aldı en son seçimlerde. Fransa'da gene çok değerli, halkın nazarında son derece saygın, faşizme karşı mücadele etmiş bir parti vardır. Şimdi yüzde 6-7-8 civarında oy almaktadır. Portekizliler de öyledir. O da galiba yüz-

de 12 civarındadır. Demek ki böyle iktidara gelmek biraz zor. İmkansız demek için zor diyorum. Peki nasıl? Ben geleceğim, sizin mallarınızı ve üretim araçlarını elinizden alacağım ve ben yöneteceğim bu memleketi denildiğinde vermiyor bu arkadaşlar. Biz yönetiyoruz, böylesi daha iyi diyorlar. Ellerinde de imkanlar var tabii vermemek için. Şimdi şayet ele geçirebilirseniz, ki Sovyetler'de, diğer Avrupa ülkelerinde falan da oldu, o zaman da bizim anladığımız anlamda bir sosyalizmi kuramıyorsunuz. Çünkü sosyalizm çok yetkin insanları gerektiren bir şey. Sovyetler Birliği'nde kalkmışlar memleket yönetimini partiye bırakmışlar, onlar da burjuvaziden de yardım alarak planla yönetmişler ve bir ara sınıf, bürokrat sınıfı çıkmış. O zaman sosyalizm olmamış.

Sosyalizmi, ekonomide üretim araçlarının kamulaştırıldığı ve planla ülkenin yönetildiği bir şeymiş gibi tarif etmek var. Bu Sovyetler'de gördüğünüzün anlatımı şeklinde bir tarif. Asıl tarifi ise insanların özgür, eşit, barış içinde olduğu, kimsenin kimseye tahakküm etmediği özgür bir toplum. Bütün insanlığın özlemi bu.

Soru

Sovyetler Birliği'nde bizim istediğimiz gibi bir sosyalizm neden olmadı, iktidara geliş biçimi yüzünden mi, yoksa merkezi planlama yüzünden mi? Bu konudaki görüşünüzü belirtir misiniz?

Sadun Aren

Merkezi planlama iktidara geliş biçimiyle ilgili bence. İktidara öyle gelirseniz tabii planla ancak yürütebilirsiniz. Demek ki sosyalizmi eğer planlı yapacaksanız, evvela iktidarı ele geçireceksiniz ve bu biraz zor demin söylediğim nedenlerden ötürü. Hatta bir adım daha ileri gidip demin, plan esas itibariyle piyasa ekonomisinin yapması lazım geleni yapan bir araçtır dedim. Ama bazen olaylar farklı gelişiyor ve iktidarı ele alan, planları yapan insanlar halktan kopabiliyor ve halkı istediği gibi yönetmeye yönelebiliyor. Mesela halk şeker istiyor diyelim, onlara pekmez vermek daha doğrudur, bu sağlığa daha uygundur diyor, onun için şeker vermiyor. Halk dans etmek istiyor diyelim, ancak halkın kitap okuması lazımdır diye dans olanaklarını kapatıyor. Kütüphane açıyor.

Şimdi merkezi plancılık böyle sapmalara da neden olabilir. Hiç değilse nazari olarak. O takdirde ne yapacağız? Başlıca iki şey yapabiliriz. Birincisi, sosyalizm yanlış birşeymiş, bir tarihsel kazadır, yani kazara olmuş birşeydir denebilir. Böyle bir şey doğal olarak yoktur toplumun içinde, vicdanına yahut gelişmesine içkin değildir denebilir. Nitekim böyle diyenler vardır. İkincisi, böyle diyenlerden değilsek, yani sosyalistsek, yani insanların bu ezeli özlemini temsil ettiğimizi sanıyorsak, hiç değilse böyle düşünüyorsak, ya evimize gideriz yahut da partilere gireriz, eğer çok meraklıysak siyaset yapmaya. Ama sosyalizm olabilir diyorsak, yeni bir yol bulmalıyız.Yeni bir yol bulamazsak olmaz.

O yeni yol ne olabilir? O yeni yol, bir kere sosyalizmi piyasa ekonomisi içinde gerçekleştirebilecek bir yol olmalıdır. Zaten başka bir alternatif yok. Bugünkü piyasa ekonomisi ne kadar piyasa ekonomisiyse, ben ona piyasa ekonomisi diyorum. En mükemmel biçimi olması ya da olmaması ayrı bir şey, onu piyasa ekonomicileri kendi aralarında tartışsınlar. Bugün Türkiye'deki piyasa ekonomisi iyidir kötüdür ayrı mesele. Ama ben buna piyasa ekonomisi diyorum. Bunun içinde birşey yapabilmek gerekir. Çünkü bütünüyle iktidar olabilmek mümkün değildir. Mümkün olmadığına göre merkezi plan yapmak da mümkün değil. O halde biz bugünkü toplumun içinde sosyalizmi yapmaya çalışacağız. Nasıl yapılabilir? Şimdi hep vurguladım önemli olan yönetmektir. Kârdan çok pay almak falan bundan çıkan, buna tabi olan birşeydir. Demek ki önemli olan yönetebilmektir. Yönetebiliyorsanız en kârlı olmayı da sağlarsınız. Demek ki asıl mesele bugünkü toplum içinde yönetimi ele geçirmektir. Ele geçirmek tabirini bile biraz konspiratif buluyorum. Gerektiğinde yönetime katılmaya çalışmak ve bunu toplumun bir parçası haline getirmek, herkese kabul ettirmek, bir ideolojik tanım haline sokmak, eski terminolojiyle sivil toplumda hegemonya oluşturmak. Bu anlamda bir fikri benimsetmek. Elbette işçiler fabrikalarında bu kadar karışacaktır bu işe, öğretmenler de şu kadar okullarının yönetimine karışacaklardır, bu doğaldır falan dedirtmek, dememesi gereken insanlara bile dedirt-

Önemli olan yönetebilmektir. Demek ki asıl mesele bugünkü toplum içinde yönetimi ele geçirmektir. Gerektiğinde yönetime katılmaya çalışmak ve bunu toplumun bir parçası haline getirmek, herkese kabul ettirmek, bir ideolojik tanım haline sokmak, eski terminolojiyle sivil toplumda hegemonya oluşturmak.

mek. Çalışan insanların her kademede yönetime katılmalarını toplumun bir demokratik gereği haline sokmak.

Tabii bu bir mücadeleyi gerektirir. Kolay bir mücadele de değildir. Emekçi insanlar, çalışan insanlar yönetsinler ülkeyi, sermaye sahipleri yönetmesin. Onlar yönetim tecrübesi kazansınlar. Tabii bu bugünkü toplum içinde olacağı için, merkezi planla olmaz. Merkezi plan nasıl yaparız ki? Merkezi planı yapmak için evvela iktidarı almak gerekir. Onun için, sosyalizm denildiği zaman üretim araçlarının kamulaştırılması, topluma mal edilmesi ve bunların planla yönetilmesini anlayan bizler için, ki ben de öyle sürdürdüm uzun süre, çünkü sosyalizm üretim araçlarının kamulaştırılması ve merkezi plan demektir, şimdi böyle söylemeden, plan yapmadan sosyalist olmak, yeni yollar aramak güç. Bunu kabul ediyorum. Ben de çok güçlük çektim. Ancak bu düşünce de bitmiş değil, bunu tartışacağız elbet. Tabii burada da bitmeyecek. Burada tartışarak bir sonuca varamayacağız. Ben tartışıp insanı ikna etmenin de fazla demokratik birşey olduğu kanısında değilim. Tartışırız o kadar. İkna olursa olur, olmazsa olmaz. Çünkü ikna etmek tahakkümün başka bir biçimidir. Onun içinde evvela konuşacağız.

Piyasa ekonomisi, işlemesi için üretim araçlarında özel mülkiyeti gerektirmez. Üretim araçlarının çalışan insanlar tarafından yönetilmekte olmasını gerektirir. Yani bağımsız karar verebiliyorsa bir insan, bir grup, o piyasa ekonomisinin bir öznesi, yani bir bireyi olabilir. O işletmeyi yöneten insanlar kendi kendilerine karar verebilir.

Öte yandan iktidarı aldıktan sonra, ki alınacak mı acaba bilmiyorum, yani verirlerse alırız, adımlar atarız, sosyalizmin kurulması yönünde bazı adımlar atarız. Sosyalizmi kurulacak birşey olarak değil, oluşturulacak bir şey olarak düşünmek lazım. Sosyalizm insanların yapılarında, kafalarında oluşacaktır. Hakkını yedirmemek hali bir sosyalizmdir. Budur. Böyle bir gün adamlar, eh artık ne yapalım, siz bu işleri yürütün dedikleri zaman, çalışan insanların mutlaka bir planlı ekonomi yapmaları gerekmez. Piyasa ekonomisi, işlemesi için üretim araçlarında özel mülkiyeti gerektirmez. Üretim araçlarının çalışan insanlar tarafından yönetilmekte olmasını gerektirir. Yani bağımsız karar verebiliyorsa bir insan, bir grup, o piyasa ekonomisinin bir öznesi, yani bir bireyi olabilir. O işletmeyi,yöneten insanlar kendi kendilerine karar verebilir.

'Bu çok satıyormuş öyleyse çok yapayım. Bu satılmıyormuş öyleyse az yapayım diyebiliyorsa, bu özgürlüğü varsa piyasa ekonomisi işler. Böyle birimlerden müteşekkil, ama bunların hiçbirisi üretim araçlarının sahibi değil. Veyahut okulun sahibi değil, hastanenin sahibi değil, fabrikanın sahibi değil, ama özerk bir şekilde bunlar çalıştırılabiliyorsa piyasa ekonomisi içinde işleyebilir. Ondan sonra isterlerse biraz planlama falan yapalım da diyebilirler. Fakat merkezi plan demin söylediğim anlamda, özgürlük, eşitlik, tahakküm etmeme anlamında iyi bir şey değil. Çünkü asıl mesele yönetici olmakta, yönetmektedir. Ve siz merkezi planın başındaysanız siz yönetiyorsunuz demektir. Benim ne içeceğime, ne yiyeceğime siz karışıyorsunuz demektir.

Kapitalizmin ileri aşamalarında, hatta belki bugün bile bazı ülkelerde, öyle tüketim bakımından zaten kapitalistlerle çalışanlar arasında fark ya kalmamıştır ya da çok azalmıştır. Asıl fark birisinin yönetici olması ve yaşam biçimini belirlemesi, öbürünün de o yaşam biçimi içinde belki patronu kadar yemesi, içmesi, ama patronu kadar yönetime karışamıyor olmasıdır. Patronu ne sunuyorsa onu azami derecede yiyebiliyor. Demek ki bütün mesele, yaşam biçimini belirleme meselesidir. O bakımdan sosyalizmde merkezi plan ilerde de olmasa iyi olur diye düşünüyorum.

Cemal Hekimoğlu

Şimdi, Sadun Hoca'nın konuşmasında değindiği başlıkları kendi yorumumla, ki bunlar aslında büyük ölçüde Marksizmin şimdiye kadar öne sürdüğü temel argümanlar olacaktır, ele almaya çalışacağım. Sadun Hoca konuşmasına başlarken, bugünkü tartışmamızın çerçevesini piyasa, plan ve sosyalizmle ilişkisi olarak tanımlamıştı. Önce buna itirazdan başlamak lazım. Plan, piyasa tartışması bana göre sosyalizm içi bir tartışma değil. Bu bağlamı ile önce bunu reddetmek gerekiyor. Ayrıca Sadun Hoca, sosyalist ekonomiye ilişkin tartışmaya başlarken, toplumun ihtiyaçlarını karşılama türünden birşeyle yola çıktı. Şimdi sınıfsız toplum projesinden ve açıkcası bu komünizme insanları götürecek bir projeden bağımsız üretme konusu olması imkansız. Bu da daha başlangıçta itiraz edilebilecek bir konu.

Piyasa bizim açımızdan basit bir alma satma işlemi veya bu alma satma işleminin düzenlendiği bir mekanizma değil. Biz piyasa dediğimizde 2 temel şeyden hareket ediyoruz. Bir tanesi, işgücünün piyasa denilen mekanizmanın

içine girmemesi, yani alınıp satılamaması, bir meta haline getirilememesi. İkincisi, üretim araçlarının benzer bir biçimde meta olmaktan çıkartılması. Bu olmadığı takdirde piyasadan söz etmek, dolayısıyla sosyalizmde bir piyasadan söz etmek imkansız.

Şimdi bu açıdan hemen söylenecek birşey var. Piyasa ile plan arasında niteliksel bir ayrım falan yok, aramamak lazım. Doğrudan doğruya çok kesin sınırlarla ayrılmış bir karşıtlık var. Sadun Hoca konuşmasında, aslında ekonomik ilişkiler dediğimiz bir bütünlüğün statik bir biçimde ele alındığı bir yaklaşım sergiledi. Plan, piyasa tartışmalarında veya sosyalist kuruluş nasıl yerine getirilir, nasıl yol alır tartışmalarında mutlaka iki şeyi hesaba katmamız gerekiyor. Bunlardan bir tanesi sınıfsız toplum projesinden, sınıfların ortadan kalkmasına yönelik çalışmalarımızdan, mücadelemizden ve bunun bütün programatik ve siyasal hatlarından kopmayacak birşey: yeni insanın yaratılması, yani sınıfsız topluma giden süreçte insanın dönüştürülmesi, hatta yaratılması. Şimdi bu çok önemli bir sorunu ortaya çıkartıyor. Hocamız konuşmasında sürekli olarak insanların ihtiyaçlarından söz etti ve 'bana göre bunlar plan mekanizmaları ile sağlanamaz' dedi. İşte şeker pekmez örneğini, dans kitap örneğini verdi. Bunlarda belki belli haklı yanlar var. Ama insanların ihtiyaçları veya o an ihtiyaç olduğunu zannettikleri talepleri arasında ciddi bir fark var. Burada bunu mu tartışacağız? Yoksa gerçekten de insanlığı yeniden yaratma eylemi dediğimiz sosyalizmin kuruluş sürecinin genel çıkarlarından hareketle mi konuya yaklaşacağız. Böyle bir problem var.

Plan, piyasa tartışması bana göre sosyalizm içi bir tartışma değil. Bu bağlamı ile önce bunu reddetmek gerekiyor.

Sadun Hoca'ya gerçekten bir şeyi sormak istiyorum. Sadun Hoca, sosyalizme giden, iktidarsız bir sosyalizme giden, ki bunun altını çiziyorum, belli belirsiz bir süreçten söz ediyor. Burada hedeflediğimiz ne? Eğer sınıfsız toplum hedefi yoksa, eğer sosyalist insanı yaratmak değilde insana göre bir düzen kurmak gibi belirsiz bir model üzerinden gideceksek, o zaman ne diye kendimizi sosyalizm gibi bir idealle sınırlandırıyoruz? Bu son derece önemli.

Plan dediğimiz şey, proletarya diktatörlüğü ve bir anlamıyla siyasi iktidarın ele geçirilişinden sonra, yalnızca ekonomik ilişkilerin değil, toplumun ideolojik, kültürel ve siyasi yeniden örgütlenişinde kaçınılmaz bir biçimde sosyalizme bağlanmış bir ögedir. Yani sosyalizmin plansız, merkezi planlama olmadan gerçekleştirilmesi imkansızdır. Bu vurguyu yapmak gerekiyor.

Sadun Hoca, 'önce iktidarı ele geçireceksiniz, sonra sosyalizmi kuracaksı-

nız. Bunu derken de planlı ekonomiden yana olmanız gerekir' diyor. Doğru gerçekten de, toplumsal devrim, yani toplumun yeniden yaratılması, sınıfsız toplum projesinin etrafında bu toplumun ögesi olan insanın, tek tek bireylerin dönüştürülmesi çok çok uzun sürecek bir süreçtir. Gerçekten de bunu önceleyen bir siyasal devrim veya siyasi iktidarın ele geçirilmesinden sonra proletarya diktatörlüğü denilen süreç başlıyor. Burada planlama denilen şey, basit bir biçimde ne ne kadar üretilir sorunu, yani kaynakların niteliksel olarak ne şekilde kullanılacağı sorunu değil. Bu aynı zamanda insanların neyi nasıl tüketeceklerini belirleme sorunudur da. Yani insanların gerekirse pekmez yerine şeker tüketmeye yöneltilmesi sorunudur. Bu ilk bakışta anti demokratik gibi geliyor, ama yüzyıllardır sömürü ilişkileri içersinde kısıtlanmış insanlığın gerçekten de birtakım alışkanlıklarından kurtulabilmesi için bazı şeylerin zorlanması gerekiyor, ki Sovyetler Birliği'nin çözülüşünün temel nedenlerinden bir tanesi, insanlar üzerinde ve insanların kararları üzerinde tahakküm kurulması değil, tersine insana yönelik, insanın özgürleşmesine yönelik mücadelenin kısıtlanmasıdır. Bu anlamda planlama kaynakların dağıtılmasıyla birlikte, bunun çok ötesinde kaynakların kullanılmasına dair bir içerik sorunudur da. Yani toplumun ihtiyaçlarının o anda toplumun beklentilerine göre ayarlanmamasıdır.

Burada planlama denilen şey, basit bir biçimde ne ne kadar üretilir sorunu, yani kaynakların niteliksel olarak ne şekilde kullanılacağı sorunu değil. Bu aynı zamanda insanların neyi nasıl tüketeceklerini belirleme sorunudur da. Yani insanların gerekirse pekmez yerine şeker tüketmeye yöneltilmesi sorunudur.

Çok basit bir örnek vereceğim. Sovyetler Birliği'nde Sibirya'nın tarıma açılması sorunu toplumun beklentilerine cevap veren birşey değildir. 30-40 yılın, 50 yılın, 100 yılın sorunudur bu. Bu bir anlamda toplumun beklentilerinin, o anki tırnak içerisindeki çıkarlarının ötesine geçen bir olgudur. Planlama işte budur. Planlama, anlık çıkarların bir tür optimum dengede insanların beklentilerine göre ayarlanarak bunun merkezileştirilmesi değildir. Tek tek çıkarların ya da baskı gruplarının bir sentezi değildir. Planlama tam da bunların ötesine geçer bir biçimde, yeni beklenti ve yeni hedefler yaratmaktır. Bu anlamda Sadun Hoca'nın biraz da korkarak sözünü ettiği iktidar kavramı merkezli düşünülecek bir şeydir. Sosyalistlerin, komünistlerin dönüştürme, yeni bir yaşam yaratma anlamındaki öncülükleriyle

ilişkili bir şeydir.

Bu anlamda Sadun Hoca'nın 'yeni yol' diye tabir ettiği, iktidarın ele geçirilmesine değil, toplumu bugünden dönüştürmeye dayanan şeyin aslında 80-90 yıllık tarihi var. Demin sözünü ettiğim çok dogmatik, çok kalıpçı gibi gelecek şeylerin tarihle ilişkisi daha yenidir. Bu, 1917'den itibaren başlamıştır. Sovyet deneyiminin bir çok nedene dayanan çözülüşü, yıkımı, başarısızlığı 1917'de başlayan sürecin iflası anlamına gelmiyor. Sadun Hoca'nın söylediği model ise yaşanmaması anlamında iflas etmiştir ve 1917'den çok daha öncesine dayanır, köken olarak da yeni değildir.

Planlama, anlık çıkarların bir tür optimum dengede insanların beklentilerine göre ayarlanarak bunun merkezileştirilmesi değildir. Planlama tam da bunların ötesine geçer bir biçimde, yeni beklenti ve yeni hedefler yaratmaktır.

Son olarak şunu söyleyeceğim. Proletarya diktatörlüğü denilen o geçiş süreci, yani siyasi iktidarın ele geçirilişi fikri, ondan sonra başlayan süreçte devletleştirme, ki kamulaştırmanın en belirgin biçimidir, planlama ve sınıfsız topluma giden süreçler yüzünden birbirinden ayrılabilir süreçler değildir. Bunların dışında sosyalizm tasavvuru da mümkün değildir. Bu anlamda siyaset, iktisat, ideoloji gibi bütün mücadele başlıkları hiç bir biçimde birbirinden ayrılabilecek şeyler değildir. İktidarın ele geçirilişinden bağımsız bir biçimde, bugünkü toplumu adım adım restore ederek egemen sınıfların tahakkümünden kurtarma projesinde varılmak istenilen hedefi Sadun Hoca açıklayabilirse, belki bu bağlantılar daha rahat kurulabilir.

Oğuzhan Müftüoğlu

Cemal Hekimoğlu'nun konuşması da Sadun Hoca'nın konuşması kadar kışkırtıcı unsurlar taşıyor. Onun için biraz daha derinlemesine tartışmak gerekiyor. Tam anlaşılması için bir noktayı tekrar sormak istiyorum. Planlama sadece kaynakların dağılımı değil, tek tek insanların ne tüketeceklerine de merkezi olarak karar verme işidir dediniz. Peki buna kim karar verecek? Yani sosyalist toplumlarda pekmez mi şeker mi yeneceğine kim karar verecek?

Bunu, komünistlerin kapitalist toplum şeklindeki mücadele tarzlarıyla, kendi toplum projelerini kurarkenki mücadele tarzları arasındaki ortaklığa değinerek tartışmak istiyorum. Sadun Hoca birtakım oy rakamları verdi. Hatta kendi aldıkları oya da dürüst bir biçimde, belki biraz da alaycı bir tavırla yaklaştı. Aslında seçime katılan iki partinin aldığı oylar, iki partinin niteliğinden bağımsız olarak önemsenmesi gereken şeylerdir. Şimdi Yunanistan'da yüzde 4.5'tu, bir dönem yüzde 10'du. Portekiz'deki yüzde 12'lik oyu çok çok önemsiyorum. Ama oylar çok da anlamlı değil bizler için. Toplumun örgütlü, emekçi, aktif olarak siyasete yönelen, politize olmuş kesimlerinin karakteri ve toplumun bir anlamda önüne geçmesiyle bir seçim arasında bir fark var. Bu anlamda ben seçimlerin herhangi bir biçimde, örneğin kapitalist toplum içerisinde bizim yapacaklarımıza yönelik bir ufuk açıçı araç olduğunu düşünmüyorum. Bunlar mücadelenin zaman zaman önemsiz kalan, zaman zaman önemli olabilecek evresidir. Şimdi kapitalist toplumdaki mücadele tarzımızda hareketli, tarihe yön vermeye yönelik istemleri olan insanların daha fazla önem kazanması, politize olan kesimlerin öne çıkması gerektiğini düşünmek lazım. Şimdi Sadun Hoca, 'iktidarı vermezler' diyor. Sosyalistler iktidarı, gerçekten sosyalizmi bilinçli olarak tercih edenlerin ciddi olarak azınlıkta olduğu bir şekilde kazanacaklardır. Bunun saklanacak bir tarafı yok benim açımdan. Bu bir anlamda kapitalist toplumda öne çıkma, önderlik yapma misyonudur. Bu sosyalist toplumda da devam edecektir. Yani proletarya diktatörlüğü, azınlığın çoğunluğu tahakkümü müdür, çoğunluğun azınlığa tahakkümü müdür, bunu tartışmak istemiyorum, ama sonuçta sosyalizme dair bilinçli bir eylem eninde sonunda mutlaka ve mutlaka sürekli olarak bilinçli bir azınlığın daha kapsayıcı, yani sosyalist, ama süreç içinde daha geniş kesimleri yanına alarak gerçekleştireceği bir kuruluş süreci olacaktır. Bu anlamda planlama başlığına gelirsek, bu kuruluşun ayrılmaz bir parçası olarak planlamada da bütün kararları verecek olan mekanizma bu önderlikten ba-

Sosyalistler iktidarı, gerçekten sosyalizmi bilinçli olarak tercih edenlerin ciddi olarak azınlıkta olduğu bir şekilde kazanacaklardır. Bunun saklanacak bir tarafı yok benim açımdan. Bu bir anlamda kapitalist toplumda öne çıkma, önderlik yapma misyonudur.

ğımsız olarak düşünülecek birşey değildir. Burada söylediğim çok anti-demokratik bir olgu olarak düşünülebilir, ama şunu hesaba katmamız gerekir. Planlamada merkeziyetçi öncülüğün, yani o toplumu yönlendiren kesimin kendi kararlarını dayatması olarak algılanabilecek birçok öğe vardır. Ama aynı zamanda başka bir mekanizma da sürekli çalışır. Çünkü sosyalist toplum iktidarın ele geçirilişinden itibaren toplumun dönüştürülmesini de kapsayacaktır. İnsanların yeniden doğuşu ya da yeniden yaratımı dediğimiz veya kendini bulması diye adlandırdığımız, ki ben buna pek katılmıyorum, ama her ne olarak adlandırılırsa adlandırılsın bir süreçtir bu. Planlama mutlaka ve mutlaka önderlik, yönetme mekanizmalarına katılımı sürekli olarak artırdığı bir süreç olarak çalışacaktır.

Planlamada da bütün kararları verecek olan mekanizma bu önderlikten bağımsız olarak düşünülecek birşey değildir. Burada söylediğim çok anti-demokratik bir olgu olarak düşünülebilir, ama planlamada merkeziyetçi öncülüğün, yani o toplumu yönlendiren kesimin kendi kararlarını dayatması olarak algılanabilecek birçok öğe vardır.

Ama şunu da hesaba katalım. Bu süreç bizim sandığımız gibi 10 yılda, 20 yılda, 50 yılda, belki de 100 yılda kurulacak bir süreç değil. İnsanlığın kendi gerçek çıkarlarını toplumun bütününün çıkarları içersinde görebileceği, katılımın, öncülüğün kendi kendini feshedip, kendi kendini likide edip, tasfiye edip bütün bir toplum için çalışacağı süreç gerçekten de sanıldığı gibi kısa bir süre değil, çok çok uzun yıllar alacak bir süreçtir. Bu anlamda kim karar verecek gibi statik bir soru sormak yerine bütün bu süreci değerlendirmek gerekiyor.

Yani sürekli olarak katılımı arttırmaya, sosyalist demokrasinin ilkelerini hayata geçirmeye çalışan, ama kendi önderlik misyonunu demokrasi adına, katılım adına heba etmeyen bilinçli bir öznenin varlığını hesaba katmak gerekiyor. Bu anlamda sosyalist kuruluşla ilgili son derece çelişkili, acılı, sancılı bir süreç olacak. Bu anlamda bazı konularda topluma rağmen adım atılacaktır. Bu zaten bir devrimcinin dönüştürme, alt üst etme görevidir. Siyasi mücadelenin bütün boyutlarına aktarabileceğimiz bir sorun bu, önderlik sorunu.

Sadun Aren

Çok kısa bir şey söyleyeceğim. Şimdi yaşıyoruz, ne yapacağız? Soru bu. Sosyalistler olarak ne yapacağız? Siyasi iktidarı sosyalizmi kurmak üzere ele geçirmenin biraz zor olduğunu söyledim. Yani imkansız dememek için zor dedim. Gördüğüm kadarıyla böyle bir durum var. Ne yapalım peki? Eve mi gidelim, yoksa bir yol mu bulalım? Eti kemiği olan, işleyen, şu yaşadığımız dünyadaki insanlar için, bizler için, bugün için bir çözüm yolu bulmak gerek, birincisi bu. Arkadaşımız ise devrimden sonrası için düşünüyor. Tabii öyle birşey olsa, o zaman belki başka şeyler söylerim, yani o olduktan sonra. Fakat ben o güne kadarki dönemi çok önemli bir süreç olarak görüyorum.

Tabii bir de sosyalizm anlayışı bakımından önemli bir fark görüyorum arkadaşımla benim aramda. Önderlik, insan tabiatının zorlanması, belki de asıl tabiatını bulmak için zorlanması... Bunu nasıl söylerseniz söyleyebilirsiniz ama, zorlamak, insan tabiatını değiştirmek, onlara yeni değerler katmak ve varolan insanı değil de düşündüğümüz sosyalist insanı yaratmak. Bunu bazı insanlar yapacak. Bir grup insan yapacak, onlar yönetecek. Bu sosyalizme aykırıdır. Sosyalizmin ilk tanımına dönmek lazım. Bu tanıma göre sosyalizm özgürlük demektir, barış demektir, eşitlik demektir, kimsenin kimseye tahakküm etmemesi demektir. Böyle bir sosyalizm tarifi yaparsak, elbetteki insanlara bir grup insanın bir ideolojiyi, bazı şeyleri empoze etmesini sosyalizme aykırı buluyorum. Bunu insanlık sürecine aykırı buluyorum. Ben kendimi hepinizden fazla Marksist sayıyorum, onu söyleyeyim. Terminoloji pek kullanmam, mizacımda yok, ama demin söylediğim sözlerin Marx'ın teorisine uyduğu kanısındayım. Yani toplumda insanların sürekli olarak gelişmesi, insanların eğitilmesi ile kendi kaderlerine hakim olması, toplumsal gelişmenin zorunlu bir sonucudur gibi şeyler söylüyorum ve bunların bir Marksist temeli olduğunu da düşünüyorum. Bu konularda şimdiye kadar üretilmiş olan bütün düşüncelerin hiçbirini değişmez, tabu saymıyorum.

Nail Satlıgan

Benim için bunları duymak şaşırtıcı olmadı. Çünkü ben Sadun Aren'in başkanı olduğu Sosyalist Birlik Partisi'nin bir üyesiyim. Orada da tartışılıyor böyle şeyler. Ancak benim söylediklerim Sadun Aren'in söylediklerinden çok

farklılaşabilir, çünkü Sosyalist Birlik Partisi'nde demokrasi, yani çok büyük bir fikir çeşitliliği var. Aslında fikir çeşitliliği bakımından daha da ileri gitmemiz lazım. Çünkü sol kanat biraz zayıf geliyor bana. Ama sonuç olarak yönetimde olmamama karşın, sanıyorum daha soldaki görüşler de dahil olmak üzere, Sosyalist Birlik Partisi'nin nicel olarak genişlemesinden, niteliksel olarak çeşitlenmesinden ve zenginleşmesinden parti yönetimi ancak memnuniyet duyar.

Sosyalist Birlik Partisi kurulduğu sırada bir program yapmak gerekiyordu. Program yapınca da, ben iktidara gelirsem şunları şunları yapmaya niyetliyim diye bir taahhütte bulunmak gerekiyor. Ama ekonomik kısmı bitirilememişti, yetiştirilememişti veya üzerinde mutabakat sağlanamamıştı. Parti kurulduktan ve program ekonomik bir bölümü olmadan yayınlandıktan ve parti faaliyete geçtikten sonra patlaklar filan ortaya çıkmaya başladı. Sadun Bey'in bu görüşlerini patlakların tartışılmaya başlanması sırasında öğrendim.

Sosyalizm özgürlük olduğu için merkezi planlamanın, dikkat edin sosyalizmde değil, sosyalizme geçiş döneminde mutlaka zorunlu olduğunu ve o anlamda planlama yoksa özgürlüğün de olmadığı kanısındayım.

Şimdi hemen şunu söyleyim. Sadun Aren'e tamamen katılıyorum, sosyalizm demek özgürlük demektir, insanın özgürleşmesi demektir, sınıfların ortadan kalkması demektir. Sınıfsız, sömürüsüz bir toplum demektir. O bakımdan aramızda hiçbir ihtilaf yok. Ama merkezi planlama ve merkezi planlamanın gerekliliği konusunda önemli bir ihtilafımız var. Çünkü ben, sosyalizm özgürlük olduğu için merkezi planlamanın, dikkat edin sosyalizmde değil, sosyalizme geçiş döneminde mutlaka zorunlu olduğunu ve o anlamda planlama yoksa özgürlüğün de olmadığı kanısındayım.

Şimdi Sadun Bey'in konuşmasındaki çok temel bir önerme, sanıyorum benim mutabık olmadığım görüşlerin kaynaklandığı temel bir önerme oluyor: Piyasa ve planlama aslında aynı işlevi yerine getirirler, aralarında nitel bir farklılık yoktur, her ikisi de kaynak tahsisini sağlar. Şimdi her ikisinin de kaynak tahsisini sağladığı ve piyasanın kapitalizme özgü kaynak tahsisi mekanizması olduğu doğrudur. Şimdi insan istemeden de üretim araçlarını kamulaştırmak, özel mülkiyete son vermek zorunda kalabilir. Örneğin Bolşeviklerin başına gelen buydu. Biliyorsunuz, Bolşevikler iktidara gelirken üretim araçlarını kamulaştırmak diye ne bir siyasi şiarları vardı, ne de bu hedef programlarının bir parçasıydı. Programlarının parçası olan işçi kont-

rolüydü. Ama işçi kontrolü uygulandıkça kapitalistler tarafından sabote edildiler. Bunun üzerine işçi kontrolünün mülkiyetin devredilmesine dönüşmesi zorunluluk haline geldi. Otoritenin istemediği bir şeydi bu. Bir kere özel mülkiyete isteyerek veya istemeyerek son vermek zorunda kalırsanız, bu sefer piyasa mekanizmasının yanısıra bir başka kaynak dağıtım mekanizmasını içtiat etmek zorunda kalırsınız. O da merkezi plandır.

Şimdi hemen bir parantez açayım. Cemal Hekimoğlu'nun söylediklerinde yanlış bulduğum birşey var. Bu arkadaşların, kapitalizmle sosyalizm arasında bir geçiş toplumunu, örneğin proletarya diktatörlüğünü sosyalizmin üst yapısı, siyasi üst yapısı saydıkları için sosyalizmle piyasanın bağdaşmayacağı görüşünü yanlış ve kendi içinde çelişkili buluyorum. İşin doğrusu şudur. Proletarya diktatörlüğü sosyalizmin devlet biçimi, sosyalizmin siyasi üst yapısı değildir. Proletarya diktatörlüğünün bizatihi kendisi sosyalizme henüz ulaşılmamış olduğunun, sınıfların henüz ortadan kalkmamış olduğunun bir delilidir. Diktatörlüğe devletler bunun için başvurur zaten.

Piyasa sosyalizminin, piyasa reformlarının, ekonominin yönetiminde piyasa koşullarına başvurulmasının mimarı, babası Stalin'dir. İşletme düzeyinde maliyet muhasebesi ilkesinin uygulayıcısı odur. Müdürlere prim veren, tek tek işletmelerin piyasada olan bitenlere daha çabuk ve daha büyük tepki vermelerini sağlamak için reformlara girişen de yine Stalin'dir.

Gelgelelim sosyalizmde emek gücü, işgücü bir meta olmaktan çıkmıştır. Sovyetler Birliği kapitalist bir toplum değildi, sosyalist bir toplum da değildi. Ama emek gücü, işgücü meta olmaktan çıkarılmıştı. Örneğin ücret, emek arz ve talebindeki dalgalanmalara göre teşekkül etmiyordu. Esas olarak politik düzlemde belirleniyordu. Öte yandan sermaye piyasasının ilga edilmiş olduğu herkesin şüphesinin ötesindedir, hukuken yasaktır. Siz eğer başkalarını çalıştırmak üzere bir üretim aracı edinirseniz, kanunu çiğnemiş olurdunuz. Zira büyük üretim araçları üzerindeki tüm özel mülkiyet kaldırılmıştır. Sermaye piyasası, ister fiziksel üretim araçları bakımından örneğin makinalar vs., isterse fiziksel olmayanlar bakımından borsa, hisse senetleri vs. gibi şeyler yoktu. Her ikisi de meta olmaktan çıkmıştı.

Ama piyasa yok muydu? Fazlasıyla vardı. Stalin'den başlayarak piyasa mekanizmasının daha fazla kullanılması yönünde reformlar başlamıştı. Piyasa

sosyalizminin, piyasa reformlarının, ekonominin yönetiminde piyasa koşullarına başvurulmasının mimarı, babası Stalin'dir. İşletme düzeyinde maliyet muhasebesi ilkesinin uygulayıcısı odur. Müdürlere prim veren, tek tek işletmelerin piyasada olan bitenlere daha çabuk ve daha büyük tepki vermelerini sağlamak için reformlara girişen de yine Stalin'dir.

Şimdi piyasayla, plan arasındaki nitel farklılığa dönelim. Her ikisi de bir kaynak tahsisi mekanizması olmakla birlikte aralarında nitel bir farklılık var. Piyasa ekspot kaynak tahsis ediyor. Planlama extante kaynak tahsis ediyor. Yani olaydan önce, olaydan sonra, aşağı yukarı böyle çevrilebilir. Burada olay ne? Kaynak tahsis etmek. Yani son tahlilde insan emeğinin, insanların farklı ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli iş kollarına nasıl dağıtılacağını kararlaştırmak. Piyasa kapitalizmi ise anarşik bir sistem. Üretim araçlarında özel mülkiyet var. Demekki parçalı mülkiyet var, üretim birimleri birbiriyle rekabet ediyor. Ama bu rekabet içinde gene de insanların ihtiyaçlarının karşılanması lazım. Bu nasıl sağlanacak? Kaynak tahsisinde bir yanlış yapıldıysa, diyelim ki tırnak fırçasına fazla emek ayrılmışsa tırnak fırçasının fiyatı düşer, saç fırçasında tersi olmuşsa onun fiyatı yükselir. Dolayısıyla kâr peşinde koşan işletmeciler, sermayeciler piyasa sinyallerine, yani fiyatlara göre kaynak tahsisini bir sonraki dönemde, yani önce emeği belli biçimde iş-kollarına dağıttıktan sonra, bu anlamda olaydan sonra düzeltmeye gider. Ama bu düzeltmenin bedeli çok yüksek olur. Artan işsizlik, işyeri kapanmaları vs.

İnsanların ihtiyaçlarını gidermek için gerekli olan emek zaman tahsisini, ihtiyaçları karşılanacak olan insanların tümü tarafından değil, toplumun kaçınılmaz olarak küçük bir azınlığını oluşturan işletme sahipleri yahut onların müdürleri tarafından yapılmasının insan özgürlüğüyle bağdaşması mümkün değil.

Böyle birşeyin, insanların ihtiyaçlarını gidermek için gerekli olan emek zaman tahsisini, ihtiyaçları karşılanacak olan insanların tümü tarafından değil, toplumun kaçınılmaz olarak küçük bir azınlığını oluşturan işletme sahipleri yahut onların müdürleri, yani vekilleri tarafından yapılmasının insan özgürlüğüyle bağdaşması mümkün değil. Bu, özgürlüğün iflasıdır, özgürlüğün antitezidir. Buna karşılık biz bu kaynak tahsisini piyasa sinyallerine göre değil, önceden tahmin edilen ihtiyaçlara göre yaparsak, o zaman özgürlüğe giden yolun

birinci adımını atmış, önkoşulunu gerçekleştirmiş oluruz. Extante kaynak tahsisi kendiliğinden, otomatik olarak özgürlüğü getirmez. Demokratik birşey değildir. Çünkü daha önce de zikredildiği gibi, bu kaynak tahsisinin nasıl yapılması gerektiği konusu dar bir zümre tarafından kararlaştırılıyor olabilir. Bürokratik bir zümre tarafından kararlaştırılıyor olabilir. Tüketicilere hiç sorulmuyor olabilir. O zaman, biz merkezi planlamanın bugüne kadar görülmüş tek biçimi olan bürokratik, aşırı merkeziyetçi, anti demokratik, tahakkümcü bir planlama sistemiyle karşı karşıya kalırız. Merkezi planlama bugüne kadar, tarihi koşullardan ötürü bürokratik ve anti demokratik biçimlere bürünmüştür.

Ancak bu durum merkezi planlamanın başka bir biçiminin, demokratik, özyönetimci, kitlelerin katılımına dayanan bir biçiminin mümkün olmadığı anlamına gelmez. Ütopya, biliyorsunuz olmayan ülke demektir. Yok ülke diye Türkçeleştiriliyor. Olamayacak ülke demek değildir. Demek oluyor ki, merkezi planlama, kaynakların insanların bilinçli kararlarıyla tahsis edilmesi ve bunu ancak piyasanın anarşik, kaotik işleyişi içinde düzeltilebilecek ve bir azınlık tarafından alınan kararlara bırakmamak ise; sosyalizm eğer insan özgürlüğünün mükemmelleşmesi, yetkinleşmesi demekse, o zaman özgürlük anlamındaki sosyalizm projesinin de kaçınılmaz, ayrılmaz bir parçası olması gerekir.

Saruhan Oluç

Şimdi Nail'in bırakmış olduğu yere gelmek üzere birkaç şey söylemek istiyorum. Birincisi, bu tartışmanın, yani piyasa ve sosyalizm ilişkisi tartışmasının ortaya çıkış koşullarını hatırlamak gerekiyor. Hem bütün dünyada hem de Türkiye'de bu konunun yoğun olarak tartışılmaya başlanması 80'li yılların ortalarına, yani Gorbaçov'un Perestroyka politikalarını uygulamaya başlamasına rastlar. İkincisi, neden bu tartışma o dönemde Sovyetler Birliği açısından önemliydi, bu konuda bir iki cümle etmek gerekiyor.

Bu kısa sürede bütün sorunları ve süreci etraflıca ele almak mümkün olmadığı için, sadece kaba hatları ile birkaç noktaya değineceğim. Sovyetler Birliği'nde özellikle 70'li ve 80'li yılların ilk döneminde derinleşen ekonomik kriz nedeniyle sermaye birikim modelinde değişiklik ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Yaygın sanayileşmeden/sermaye birikim modelinden, emeğin verimliliğinin arttırılmasına yönelik yoğun sanayileşme/sermaye birikim modeline, yani teknoloji yoğun bir modele geçiş ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Bu nedenle komuta eko-

nomisinden piyasa ekonomisine doğru geçişin tartışılması ve bunun mekanizmalarının, enstrümanlarının yaratılması gerekiyordu. O dönemde gerek Gorbaçov'un gerekse onun danışmanlarının, örneğin Aganbegyan'ın Sovyet ekonomisine ilişkin tahlilleri ve gelecek öngörüleri bu eksende şekilleniyordu.

Şimdi biliyorsunuz, 60'lı ve 70'li yıllarda Sovyetler Birliği'ne gözünü dikmiş olan akımlar ya da partiler orada hapşırıldığı zaman, başka yerde nezle olurlardı. Tabii ki kaçınılmaz olarak oradaki tartışma hızla bütün dünyadaki Moskova merkezli akımları kendi içine doğru çekti.

Sovyetler Birliği'nde özellikle 70'li ve 80'li yılların ilk döneminde derinleşen ekonomik kriz nedeniyle sermaye birikim modelinde değişiklik ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Yaygın sanayileşmeden/sermaye birikim modelinden, emeğin verimliliğinin arttırılmasına yönelik yoğun sanayileşme/sermaye birikim modeline, yani teknoloji yoğun bir modele geçiş ihtiyacı ortaya çıkmıştı.

Ancak bu tartışma elbetteki ilk defa Sovyetler Birliği'nde ortaya çıkmadı. Daha önce 50'li yılların sonlarına doğru Polonya'da, 60'lı yıllarda Çekoslovakya'da, yine Polonya'da ve Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde, 60'lı yılların ikinci yarısında Macaristan'da görüldü. Bütün Doğu Avrupa ülkelerine baktığımızda, herbirinde bir taraftan yoğun sermaye birikim modeline geçiş çabalarının yarattığı sorunlar tartışılırken, öte taraftan ise tüketim malları üretimine öncelik verilmemesi, bu sanayinin geri olması bu ülkelerdeki diğer sorunu oluşturuyordu. Çünkü yoğun sermaye birikim modeli sadece teknolojik yenilenmeyi değil, aynı zamanda yoğun çalışacak ve verimliliği arttıracak işçilerin de refah seviyesinin yükseltilmesini gerektiriyordu. Yani tüketime yönelik üretimin arttırılması gündeme geliyordu. Bu durumda ise kaçınılmaz olarak piyasa mekanizmaları tartışılmaktaydı.

İşte bütün dünyada piyasa ile sosyalizmin ilişkisinin olduğuna dair tartışmanın yoğunlaşması ve bu yaklaşımın bir hegemonya kurmaya başlaması, yıllardan beri varolan bir eğilimin 80'lerin ortasındaki Perestroyka uygulamaları ile iyice açığa çıkması ve koşulların olgunlaşması ile gerçekleşir.

Şimdi bugün burada, 70 yıl boyunca plan ekonomisi uygulandı' denildi. Belli ki kıstas olarak da Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa ülkeleri, Çin, Vietnam,

Küba ele alınıyor. Herşeyden önce bu planın nasıl bir plan olduğuna, nasıl işlediğine bakmak gerekiyor. Bilindiği gibi plan konusunda iki işleyiş söz konusu olabilir. Bir tanesi doğrudan üreticilere, tüketicilere yukarıdan dayatılan, onların ihtiyaçlarını kendileri ve örgütlenmeleri aracılığıyla değil, bürokratların saptamalarıyla karşılamaya çalışan, bürokratik komuta mekanizması denilen, yukarıdan aşağıya merkezi bir planlamadır. Bu yöntem sadece ekonomik açıdan son derece verimsiz ve yanlış kararlara yol açmakla kalmaz, aynı zamanda çalışanların, işçilerin ve diğer ücretlilerin yönetim ve denetleme özelliklerini, yeteneklerini geliştirmelerini engeller. Yönetilenlerin yaratıcı özelliklerinin ve inisiyatiflerinin gelişmesini engeller. Buna karşılık bürokrasinin hakimiyetini pekiştirir.

Tarihte bu yönteme ilişkin pekçok örnek vardır. Eski Sovyetler Birliği'nde 1929 yılından itibaren yapılmış olan planlar bu yönteme ilişkin en iyi örneği oluştururlar. Aynı şey Doğu Avrupa ülkeleri için de geçerlidir. Detaylarına tek tek giremeyeceğiz, ama merak edenlerle daha sonra da tartışabiliriz. Bu yapılmış olan planlar her seferinde çok büyük ölçüde revize edilmişlerdir. Hatta öyle revize edilmişlerdir ki, ilk yapılan planla 3-5 sene sonra ortaya çıkan sonuç arasında hiçbir ilişki kalmamıştır. Çünkü bu planlar müthiş bürokratik yöntemle yapılmışlardır. Devleti elinde tutan bürokratik sınıf, nomenklatura, işçi sınıfı üzerinde tahakküm kurmuş ve kendi politik ve ekonomik ihtiyaçlarına göre bu planları oluşturmuştur. Hiçbir şekilde üretenlerin ve tüketenlerin ihtiyaçları ve içinde bulundukları koşullar bu planlara yansımamıştır. Yukarıdan aşağıya olan planlar bu özelliği taşırlar. Sonuç olarak Cemal Hekimoğlu'nun söyledikleri sosyalizm açısından bakıldığında çok tehlikelidir ve 70 yıllık uygulamaların aynısının tekrarıdır.

Cemal Hekimoğlu'nun söyledikleri sosyalizm açısından bakıldığında çok tehlikelidir ve 70 yıllık uygulamaların aynısının tekrarıdır. Bir toplumun, üretenlerin ve tüketenlerin ihtiyaçlarının neler olduğunu eğer bir azınlık, o sözü edilen bilinçli yönetici azınlık saptamaya başlarsa, toplumun ihtiyaçları üzerinde bir diktatörlük kurulmuş olur ki, bu kurulan diktatörlük ilk fırsat ortaya çıktığında yıkılır.

Bir toplumun, üretenlerin ve tüketenlerin ihtiyaçlarının neler olduğunu eğer bir azınlık, o sözü edilen bilinçli yönetici azınlık saptamaya başlarsa, top-

lumun ihtiyaçları üzerinde bir diktatörlük kurulmuş olur ki, bu kurulan diktatörlük ilk fırsat ortaya çıktığında yıkılır ve bu toplum gerçek ihtiyaçlarına doğru yönelmeye başlar.

Bu noktadaki tartışma aslında sosyalizmin ne olduğu tartışmasıdır. İki yol vardır. Bir tanesi, sosyalizmin bürokratik yöntemlerle bir azınlığın yukarıdan aşağıya oluşturduğu bir plan çerçevesinde kurulan bir düzen olduğunu savunur. Bu yaklaşımın sınıfsız toplumla ya da sosyalizmle bir ilgisi yoktur.

Plan açısından baktığımızda ikinci yol ise doğrudan üreticiler kitlesi tarafından, merkezileşmiş işçi ve emekçi iktidarı aracılığıyla gerçekleştirilen demokratik bir plan mekanizmasıdır ki, bilinçli ve özgür faaliyet zemini üzerinde örgütlenmiş bir özyönetimi öngörür. Hem de bu toplumun tüm alanlarındaki özyönetimi, sadece ekonomik alanda değil, aynı zamanda siyasal alanda da özyönetimi öngörür.

Bu noktadaki tartışma aslında sosyalizmin ne olduğu tartışmasıdır. İki yol vardır. Bir tanesi, sosyalizmin bürokratik yöntemlerle bir azınlığın yukarıdan aşağıya oluşturduğu bir plan çerçevesinde kurulan bir düzen olduğunu savunur. Bu yaklaşımın sınıfsız toplumla ya da sosyalizmle bir ilgisi yoktur.

Bu mekanizmaların nasıl işleyeceği hakkında kısa da olsa birkaç şey söylenebilir. Esas olarak aşağıdan yukarıya seçilecek delegeler ya da temsilciler aracılığıyla belirlenecek bir mekanizmadır bu ve seçimler sırasında çeşitli partilerin, grupların, örgütlenmelerin ekonomiye ilişkin önerileri, paketleri tartışılır ve bir ölçüde seçilir. İşte bu süreçte ortaya bir uzlaşma paketi çıkar ve plan bu çerçevede oluşturulur. Ulusal kaynakların dağılımının nasıl yapılacağını da esas olarak bu tartışma ve paketler ortaya çıkartır. Bazı kararlar ulusal, bazıları bölgesel, bazıları da üretim birimleri düzeyinde alınabilir. Sorun anlaşılacağı gibi, sadece milyonlarca insanın katılımını sağlamak değil, aynı zamanda bunların yönetme ve denetlemeyi öğrenmeleridir de.

Bu noktada tabii ki Cemal Hekimoğlu'ndan çok farklı şeyler söylemek zorundayım. Öyle bir bilinçli azınlık örgütünün ya da partisinin bu işi becerebileceğini düşünmüyorum. Tabii ki sınıfın çeşitli partileri bu tartışmanın içinde yer alacaklardır. Çok örgütlülük içinde bu tartışma gelişecektir ve demokratik olarak seçilmiş tüketici birliklerini de bu tartışmanın içine dahil edecek bir mekanizma oluşturulmak durumundadır. Bu çerçevede aşağıdan yukarıya demokratik ve katılımcı bir plan oluşturulabi-

lir. Daha detaya inen, doğrudan uygulamaları içeren kararları ise bölgesel, yerel ya da tek tek üretim birimlerindeki komiteler tarafından almak veya planlamak da mümkündür. Dolayısıyla burada ademi merkezi bir yapıyla merkezi yapının ilişkisini kurmak gerekir. Bunlar arasındaki gerginlikler tabii ki süreç içinde yaşanır. Dediğim gibi detaylarını belki daha sonra tartışabiliriz.

Ancak bitirmeden bir noktaya daha değinmek istiyorum. Burada, söylediklerimi yanlış anlamasınlar ama, gerek Cemal Hekimoğlu gerekse Sadun Aren aynı veya benzer bir gelenekten gelerek bu masaya oturuyorlar. Bugün farklı pozisyonlarda bulunuyorlar, ama geçmişte Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinde sosyalizm olduğu savunuyorlardı. Ben bu gelenekten ya da politik anlayıştan gelmiyorum ve bu yaklaşımı da savunmadım. Ama 70 küsur yıl boyunca bütün dünyada hem Moskova perspektifli akımlar ve partiler tarafından hem de Batılı burjuva ideologları tarafından orada bir plan ekonomisi olduğu anlatıldı. Burjuva ideologları bu plan ekonomisinin insanların ihtiyaçları üzerinde diktatörlük kurduğunu anlattılar. Öte taraftan Batı'da piyasa vardı, demokratikti, herkes istediği gibi tüketiyordu ve kimsenin ihtiyacı üzerine bir diktatörlük kurulmuyordu.

Gerek Cemal Hekimoğlu gerekse Sadun Aren aynı veya benzer bir gelenekten gelerek bu masaya oturuyorlar. Bugün farklı pozisyonlarda bulunuyorlar, ama geçmişte Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinde sosyalizm olduğu savunuyorlardı. Ben bu gelenekten ya da politik anlayıştan gelmiyorum ve bu yaklaşımı da savunmadım.

Şimdi bu plan uygulamasının sınıfsız toplumun imkanlarını oluşturan türden bir plan olmadığı zaten ilk şekillendirildiği dönemden beri ortadaydı. Bakın çok fazla tarih tartışmasına girmek istemiyorum, ama bir kaç noktaya değinmeden de edemeyeceğim. Yanılmıyorsam Sovyetler Birliği'nde Birinci Beş Yıllık Plan 1929'da gündeme geldi. Hedef hızlandırılmış bir sanayileşme idi. 1917-28 arasında yaşanmış olanları şimdi tartışmıyorum. Bunları bir başka toplantıda ele alacağız. 1929'da Stalin önderliğindeki hizibin devletin bütün kurumlarında, sendikalarda, partide egemenliğini sağladığı koşullarda bu plan oluşturuluyordu. Hızlandırılmış sanayileşme perspektifiyle oluşturulan bu plan hazırlanırken bazı sorunlar ortaya çıkmıştı. Devlet ya da bu planın yapımcıları, yani borakrasi tüm üretim faktörlerini kontrol edebilir-

ken, işgücü arzını kontrol edemiyordu. İşçiler istedikleri yerde ve sektörde çalışıyorlardı ve biraz da emek sürecindeki koşulları protesto mahiyetinde emek mobilitesi yaşanıyordu. Bu emek mobilitesi bürokrasinin gerçekleştirmek istediği planla, hızlandırılmış sanayileşme ile çelişiyordu. Dolayısıyla bu kontrol edilmeliydi. İkincisi, işçiler bu planın öngördüğü üretkenlikte çalışmayı benimsemiyorlardı. Bu da plan hedeflerinin yerine getirilmesini zorlaştırabilirdi. O zaman bunun sorun olması engellenmeliydi. İşçi sınıfından kopmuş, bürokratlaşmış ve işçi sınıfına yabancılaşmış bir parti ve devlet bunu ancak zor yoluyla hayata geçirebilirdi. Bunun için sendikaların etkisi kırılmalıydı. Aynı zamanda işçilerin fabrika içindeki direnişleri kırılmalıydı.

Kırıldı da. Ekim Devrimi ile birlikte kazanılmış olan çalışma yasaları değişti. Sendikalar devlete, yani partiye bağlandı. Toplusözleşme yapma yetkileri ellerinden alındı, grevler yasaklandı. İç pasaport yasası çıkarıldı. İşe geç gelme, gelmeme, direniş yapma işten atılma ve evsiz kalma gerekçesi sayıldı. Kara listeler oluşturuldu vs. İşte Birinci Beş Yıllık Plan, yani hızlandırılmış sanayileşme planı işçilerin, yani doğrudan üreticilerin ve dolayısıyla tüketicilerin üzerinde tahakküm kurarak oluşturulmuş bir plandı. Hem de başından itibaren. Artık insanın özgürleşmesi, üretenlerin yönetmesi anlamına gelen sosyalizmden çok farklı bir yere, yeni bir sınıflı topluma doğru gidiş başlamıştı. İşçi sınıfı gerek ekonomik gerekse politik alanda tüm egemenlik ve denetim imkanlarını yitirdi ve yerine bir bürokratik tahakküm kuruldu. Yeni bir egemenlik ilişkisi oluştu.

Sovyetler Birliği'nde işçiler planın öngördüğü üretkenlikte çalışmayı benimsemiyorlardı. Bu da plan hedeflerinin yerine getirilmesini zorlaştırabilirdi. O zaman bunun sorun olması engellenmeliydi. İşçi sınıfından kopmuş, bürokratlaşmış ve işçi sınıfına yabancılaşmış bir parti ve devlet bunu ancak zor yoluyla hayata geçirebilirdi.

Doğu Avrupa ülkelerinde ise 1945'lerden sonra yapılan planlar aynı anlayışın ve geleneğin devamı oldular. Ancak bu anlayış orada çok daha çabuk iflas etti ve 1950'lerde, 60'larda, 70'lerde bu planlar tartışılmaya ve revize edilmeye başlandı. Doğu Almanya'daki Yeni Ekonomik Sistem, Çekoslovakya'daki Yeni Ekonomi Politika girişimleri bunun göstergeleri oldular. Nihai değişim 1985-90 arasında yaşandı. Lafı daha fazla uzatmayayım, ama bu değişim sürecini göz önünde bulundurmadan piyasa

tartışmasını yaparsak yanlış yapmış oluruz. Çünkü bu tartışma tarihte yaşanmış olaylardan kopuk olarak gündeme gelmedi. Aksine olanların devamı olarak gündeme geldi. Ve piyasa ekonomisi esas olarak da buralardaki sermaye birikim modelinin değişmesinin ihtiyacı ve sonucu olarak ortaya çıktı. Kısaca söyleyeceklerim bunlar. Teşekkür ederim.

Birol Sümer

Bu tartışmanın nedenlerinden biri sosyalist deneyimin yarattığı düş kırıklığı. Şimdi sorunun ekonomik boyutunu ele alıyoruz. Şu soruyu sormak gerekir. Acaba sosyalizm deneyimlerinin başarısızlığının temelinde ekonomimi yatıyor, yoksa siyasi, teknik başka nedenler de var mı? Ekonomik anlamda üretkenlik, eşitlik, teknolojinin gelişmesi sorunlarının yanısıra, siyasi alanda özgürlük sorununu formüle edebiliriz. Problem, temel olarak hepsinden kaynaklanıyordu. Ekonomik sorunu üretkenlikte soyutlarsak, özgürlük sorunuyla üretkenlik ve eşitlik sorununun sosyalizmde, yani üst yapıyla alt yapının giderek birbiriyle kaynaştığı bir geçiş toplumunda birbiriyle bağlantılı olduğunu, bunların üretim ilişkilerini, toplumsal ilişkileri doğrudan etkilediğini görürüz.

Şimdi çok açık ki, sosyalizmin kurallarının, sosyalizmin teorik boyutunun tarihsel deneyimlerin ışığında yeniden kurulması gerekir. Hiçbir gerekçe bunu engelleyemez. İlkel komünal toplumlardan Sovyetler Birliği'ne, Paris Komünü'nden Yugoslavya'daki özyönetim modeline kadar, hatta Latin Amerika deneyimine kadar hepsinin geleneklerini, gelişmelerini inceleyerek sosyalizm projesini yeniden oluşturmak gerekir.

Ben şimdi piyasa sosyalizmi tezlerine katılmıyorum. Bu tezleri aslında bazı yerlerde çürütmek çok kolaydır. 'Piyasasız sosyalizm olamaz, devrim bir şekilde olacaktır, piyasa da bir şekilde olacaktır, eşitsizlikler veya toplumsal eşitsizlikler de bir şekilde olacaktır' gibi sosyalizm ütopyasını en azından değiştiren tezleri çürütmek gerçekten çok kolay. Ama asıl önemli olan, bu tezlerin reel sosyalizme, yani bizim de eleştirdiğimiz sosyalizm deneyimlerine yönelttiği eleştiriler var. Bunların tartışılması gerekiyor.

Şimdi ben daha çok geleneksel sosyalizmin Sadun Hoca'nın tezlerine yönelttiği eleştiriler üzerinde duracağım. Çünkü geleneksel sosyalizmle hesaplaşmak gerekir, yeni bir sosyalizm projesini kurabilmek, bunu yeniden oluşturabilmek için bu anlayışla, bu kavramla hesaplaşmak gerekir. Geleneksel sosya-

lizmi çok fazla anlatmaya gerek yok. Sayın Hekimoğlu genel hatları ile anlattı. Bu düşüncelerin çoğuna katılmıyorum. Ancak bir tek noktasına katıldım. Sosyalizmin, sınıfsız toplumun kurulma sürecini 10 yılla, 20 yılla, 100 yılla sınırlamamak gerekir, bu daha uzun bir süre olacaktır dedi. Gerçekten de sosyalizmin kurucuları geçiş sürecini çok kısa olarak algılamışlardır. Yani bir süre için diktatörlüğü çekeceğiz, ama bir süre sonra, o sancılı kısa süreçten sonra mutlu sona, sınıfsız topluma özgür topluma ulaşacağız diye düşünmüşlerdir. Hekimoğlu bunun çok uzun süreceğini söyledi. Ben de içimden eyvah dedim. Çünkü söylediğim gibi geleneksel sosyalizme ilişkin söylediği şeylere katılmıyorum. Ama bu sancılı sürecin çok uzun süreceğini söyledi. Bir azınlığın tüm toplumun ihtiyaçlarını ve geleceğini yönlendirmesine dair projesinin uzun süreceğini söyledi. Gerçekten çok korkutucu, ama insanlar böyle düzenleri yıkıyorlar bir süre sonra.

Hekimoğlu, bu sancılı sürecin çok uzun süreceğini söyledi. Bir azınlığın tüm toplumun ihtiyaçlarını ve geleceğini yönlendirmesine dair projesinin uzun süreceğini söyledi. Gerçekten çok korkutucu, ama insanlar böyle düzenleri yıkıyorlar bir süre sonra.

Şimdi geleneksel sosyalizmin eleştirilmesi gereken temel noktalarından biri buydu. Bu anlayış geçiş toplumunun kısa bir sürede kurulacağını, bu nedenle özgürlüklerden bir süre için yoksun olmanın pek zarar vermeyeceğini düşünüyordu, ama göründü ki çok uzun sürebiliyor bu süreç. Demek ki sosyalizm projesini, geçiş sürecinin çok uzun sürebileceğini ve çok uzun süre özgürlüklerden mahrum kalamayacağımızı düşünerek yeniden kurgulamak gerekiyor. Bu aynı zamanda bu sürede herşeyin çok elit, bilgili, bilimsel sosyalizmi bilen, çok küçük bir kesime emanet edilemeyeceği anlamına da geliyor.

İkinci bir nokta yeni insan yaratma konusu ile ilgili. Evet, bütün üretim tarzlarının bir insanı vardır. Burjuva insanı vardır, bir sosyalist insan da olacaktır. Yeni insan sosyalizmi kuracak deniliyor. Şimdi yeni insan nasıl yaratılır, bu nasıl gerçekleşebilir? Toplumsal ilişkiler dönüşür, üretim ilişkileri dönüşür. Biliyoruz ki, toplumsal ilişkiler çok uzun bir süreçte, onlarca belki de yüz-yüzelli yılda değişiyor. O zaman eski insanı kötü yanlarından arındırabilirsiniz, yani insanı eğitebilirsiniz. Birçok Soyvet kitabında okumuşsunuzdur, sosyalist insan özverilidir, bencil değildir vs. gibi ifadeleri. Şimdi böyle arındırılmış insanlarla sosyalizmi kurmak tasarımı en azından sosyaliz-

min yanlış bir yorumu oluyor.

Üçüncüsü, devrimden sonra üretim araçları, ekonominin tepe noktaları devletleştirilecek denir. Yani önce ekonominin tepe noktaları ele geçirilir, piyasa süreç içinde ortadan kalkar, plan süreç içinde gelişir... Burada piyasanın süreç içinde nasıl ortadan kalkacağı sorusu öne çıkıyor. Kim kaldıracak piyasayı ortadan, planı kim inşa edecek, kim kuracak. Şimdi Cemal Hekimoğlu kimin bunu inşa edeceğini söyledi. Parti ve önderlik bunu yapacak, yönlendirecek. Ama nasıl, bunun yanıtını pek vermiyor. Yani nasıl olacak da, plan, piyasaya dayalı üretim biçimini alt edecek. Bu bir soru olarak karşımızda duruyor. Zora dayalı olarak mı yapılacak? İster bir parti olsun, isterse işçi sınıfının öncü güçleri ya da bütünü olsun, bütün topluma rağmen piyasa zorla mı ortadan kaldırılacak? Yoksa ekonomik ilişkiler yoluyla, ekonomik bir mücadele ile mi ortadan kaldırılacak?

Kim kaldıracak piyasayı ortadan, planı kim inşa edecek, kim kuracak. Şimdi Cemal Hekimoğlu kimin bunu inşa edeceğini söyledi. Parti ve önderlik bunu yapacak, yönlendirecek. Ama nasıl, bunun yanıtını pek vermiyor. Yani nasıl olacak da, plan, piyasaya dayalı üretim biçimini alt edecek.

Şimdi öncelikle iktidarı ele geçirmek gerektiği doğru. Çünkü kuşkusuz kapitalizm içinde sermayenin kendisi, örgütleri, devleti, hatta kültürü sosyalist üretim ilişkilerinin, toplumsal ilişkilerin kendi içinde palazlanmasına asla izin vermez. Bu anlamda politik üst yapıdan bir müdahale gereklidir. Ancak bu sağlandıktan sonra, sosyalizmin önündeki engeller kaldırıldıktan sonra sosyalist ilişkiler gelişecektir. Bunlar da yukarıdan aşağıya mı gelişecektir, yoksa ekonomik ilişkilerin aşağıdan yukarıya inşa edilmesiyle mi gelişecektir bunu tartışmalıyız.

Şimdi kapitalizmde işçi sınıfı ekonomik anlamda sömürülüyor, politik anlamda yönetiliyor, kültürel anlamda geri bırakılıyor. Bu koşullarda bir devrim gerektiğini söylüyorsunuz. Ekonomik gücü devletin elinde topluyorsunuz ve bir avuç aydının ya da bir avuç önderin, bunlar işçi önderi de olabilir, bütün toplumu adam etmesini bekliyorsunuz. Peki bu devlet süreç içinde nasıl eriyecek? Tüm ekonomik güçleri elinde topladığınız, bu kadar güçlü hale gelen devlet nasıl eriyecek? Üretim araçları nasıl toplumsallaşacak? Devletleştirmeyle toplumsallaştırmanın aynı anlama gelmediğini herkes kabul ediyor. Peki kendisi de giderek büyüyen bir devlet üretim araçlarını nasıl toplumsallaştıracak? Görülü-

yor ki devlet giderek büyüyor, giderek büyüyor ve en sonunda artık devletin dışında toplumsal bir güç kalmıyor. O nedenle bu noktayı sistemli bir şekilde eleştirmek ve değerlendirmek gerekir.

Sosyalist ekonomi özgür emekçilerin üretim birliğinden başka birşey değildir. Baştan piyasa olmalı, ancak süreç içinde planlama, kolektif üretim denilen şey özgür emekçilerin gönüllü üretim birliklerinden başka birşey olamaz. Kuşkusuz devrimden hemen sonra temel ihtiyaçları karşılamak zorundasınız, ama üretimin kendisini başından itibaren, üretim araçlarının devletin elinde olduğu, temel kaynakları yönettiği birşey olarak tasarlarsanız, süreç içinde bu ilişkilerin parçalanmadığı görülür.

Sosyalizm için temel koşullardan bir tanesi, özel mülkiyetin ortadan kaldırılması ise, bir diğeri de planın, kolektif üretimin gönüllü bir temelde inşa ediliyor olmasıdır. Bu birilerinin, partinin veya ordunun inşa etmesi ile değil, gönüllü bir şekilde mümkün olabilir. Sosyalizm, eşit ve özgür bir toplum özgürlükler kısılarak yaratılamaz.

Sadun Aren

Şimdi ben eklemekten çok, birşeyi tekrar edeceğim. Bir plan-program tartışmasını ben, bugün sosyalistler olarak acaba ne yapmalıyız sorusunun bir vasıtası olarak değerlendirdim. Bütünüyle iktidara geldikten sonra merkezi bir planla yürütülür işler ve o en iyi araç olur. Ama ben bu olayı olanaksıza yakın bir güçlük olarak gördüğüm için, dikkatin bugünden itibaren ne yapacağımıza çevrilmesinden yanayım. Şimdi bizim gibi düşünen bir partiye, peki iktidara gelirseniz ne yapacaksınız, diye soruyorlar. Şimdi biz iktidara gelirsek, çalışan insanların yönetime katılmasını hızlandıracağız. Kooperatifleri geliştireceğiz, yaygınlaştıracağız, hastahanelerde, kütüphanelerde, okullarda, fabrikalarda çalışan insanların, hatta daha doğrusu bilgili insanların yönetime katılmasını sağlayacağız. Böyle böyle sosyalizme gidilecek diyoruz. Yani bizim anladığımız anlamda bir sosyalist mücadele bugünkü toplumun içinde, yani merkezi bir plancılık olmadan piyasa mekanizması içinde de yapılabilinir. Biz yönetimi etkilemeye çalışacağız. Yönetime mümkün olduğu kadar çok girmeye çalışacağız. Problemimiz bizim bu.

Ancak bunu da anlatmak zor oluyor. Çünkü hepimiz sosyalizm deyince iktidara gelmek, plan yapmak falanı anlamışız. Çünkü model olarak bu vardı

karşımızda. Tabii iktidara herhangi bir şekilde gelinirse, ne yapılmalıdır, merkezi plan nasıl yapılmalıdır, onu bence o zaman tartışırız. Bu tartışma bir zihniyet bakımından da önemli. Bazı arkadaşların kafalarında bir sosyalist insan, sosyalist toplum modeli var. Onu plan aracılığıyla gerçekleştirmeliyiz diyorlar. Halka danışma falan yoktur. Bunu, böyle bir düşünceyi her hal ve kârda reddediyorum. Şayet o imkan bize verilirse merkezi plan demokratik bir şekilde yapılmalıdır. Bunun altını çizmek istedim.

Oğuzhan Müftüoğlu

Sorulara geçmeden önce kısaca birkaç noktaya değinmek istiyorum. Burada sadece plan, piyasa tartışmalarının yapılmasından çok, sosyalizm anlayışları açısından da farklı yaklaşımlar tartışılıyor. Şimdi plan, piyasa tartışması Saruhan'ın da söylediği gibi sadece Gorbaçov'la birlikte başlayan bir tartışma değil. Sosyalizmin uygulanmaya geçilmesinden itibaren, 1920'lerden itibaren, NEP uygulamalarından bu yana tartışılan bir konu bu. Sosyalizm uygulamalarında güçlüklerle karşılaşılınca, üstelik bu güçlükler ekonomik açıdan nispeten geri kalmış ülkelerde ortaya çıkınca bu tartışmalar gündeme geldi. Sadece Sovyetler Birliği değil, Çekoslovakya, Macaristan hatta Yugoslavya'da bu tartışmalar çeşitli dönemlerde yaşandı. Hatta Çin ile Sovyetler Birliği arasındaki tartışmada da bu tür öğeler öne çıkmıştı. Sovyetler Birliği'ni sosyalist değil, kapitalist, hatta emperyalist olarak değerlendiren Çin görüşü kısmen orada piyasa ilişkilerinin olduğu tezini ileri sürüyordu. Fabrikalar düzeyinde karlılık sisteminin, ya da maddi teşviklerin olması eleştirilerin arasında yer alırken, aynı zamanda orada kapitalizmin varlığı sosyalizmin yokluğu için de kanıt olarak gösteriliyordu. İşte Saruhan'ın da söylediği gibi, Sovyetler Birliği'nde Gorbaçov'un dile getirdiği piyasa tartışması, orayı öncü sosyalist ülke olarak görenlerin de katılımı ile birlikte bütün dünyada tekrardan yaygınlaştı. Üstelik bütün dünyada sosyalizmin olanaklı olup olmadığı, piyasasız sosya-

Plan, piyasa tartışması sadece Gorbaçov'la birlikte başlayan bir tartışma değil. Sosyalizmin uygulanmaya geçilmesinden, 1920'lerden itibaren, NEP uygulamalarından bu yana tartışılan bir konu.

lizmin yaşanıp yaşanmayacağı, planlı bir ekonominin verimli olup olmayacağı, teknolojiyi geliştirip geliştirmeyeceği, ihtiyaçları karşılayıp karşılayamayacağı tartışmasına dönüştü.

Piyasa sosyalizmi kavramı altında sosyalizmi yeniden tarif etmeye çalışan bir yaklaşım da planlı ekonomiye, plan yaklaşımına köklü eleştiriler yöneltti. Bunlardan bir tanesi planlı, merkezi plana dayalı bir toplumsal düzenin, ekonomideki planlamanın siyasette de bir tekelleşmeye yolaçtığı, demokratikleşmenin aksine bir bürokratik devlet aygıtını güçlendirdiği, böylelikle devlet aygıtının giderek zayıflaması yerine güçlendiği, sönmesi yerine sönmesinin imkansız hale geldiği yönündedir. Yöneltilen eleştirilerden bir diğeri de, modern bir ekonominin karmaşıklaşmış yapısının, gelişmiş olan teknolojinin ihtiyaçlarının, kaynak dağılım sorunlarının merkezi bir planlama ile karşılanamayacağı tezini savunur. Ayrıca bu sistem ile çok büyük ölçülerde kaynak israfı sorununun yaşandığı ve bunun sonucu olarak da verimliliğin arttırılmasının imkansız olduğu ileri sürülür.

Buna karşılık bu tür uygulamaların bürokratik merkezi planlamadan kaynaklandığını, bütün zaafların plan düşüncesinin bürokratik uygulamasıyla ortaya çıktığını, demokratik ve kitlelerin katılımı ile, kitlelerin taleplerini ifade edecek bir tarzda oluşturulacak bir plan ekonomisiyle veya özyönetimci bir modelde bu sorunların görülmeyeceği ileri sürülüyor. Ancak bu yaklaşıma karşı da yine modern ekonominin karmaşıklığı gerekçesi kullanılıyor ve toplumun bütün kesimlerinin ekonominin işleyişine katılmasının olanaksızlığı üzerinde duruluyor.

Şunun da altını çizmek gerekiyor. Bütün bu tartışma bir geçiş süreci, sosyalizme geçiş süreci tartışması aslında. Kapitalizmden sosyalizme, sınıfsız bir topluma nasıl geçileceğine dair bir tartışmadır. Şimdi sorulara geçebiliriz.

Soru

Sadece sosyalizmde planlama varmış gibi bir giriş yapıldı. Buna katılmıyorum, çünkü planlama düşüncesi aydınlanma ile ortaya çıkmış olan bir şey. İnsanın kendi kaderine razı olmaması, bizzat kendi kaderini çizmesi için, bilgisini eyleme dönüştürmesi ile ilgilidir. Bu sosyalist ülkelerde de böyle olmuştur, kapitalist ülkelerde de. Her ikisinde de farklı biçimlerde uygulanmıştır. Bir de planlama olgusunu mutlaklaştırmak var. En kötü plan bile plansızlıktan iyidir gibi... Ama bu yanlış. Öte yandan kapitalist ülkelerde de planlar yapılmıştır. Örneğin şu anda da ABD'de planlama ile ilgili birçok tartışma yapılmaktadır.

Şimdi planlama ve katılım konusuna değinildi, ama planlamaya katılım konusuna değinilmedi. Esas sorun ise burada yatıyor. Yani insanların pekmez yiyip yememesi önemli bir indikatör değil. Ancak insanların otomobil istemesi, buna karşılık otomobilin insanlar, çevre, ekoloji ve hammadde kaynakları için son derece zararlı birşey olması önemli. O nedenle 10 milyon İstanbul'lu istedi diye insanlara 10 milyon otomobil vermek hiç de onları özgür kılmak anlamına gelmiyor. Burada sorun sosyalizmi kapitalizme bir alternatif olarak algılamak, yoksa onunla yarışıp kapitalizmden çok daha iyi bir şekilde insanların taleplerini karşılarım, hem de daha adil bir şekilde karşılarım şeklinde yaklaşılırsa sorun çözülemez. Sorun bir tüketim felsefesidir. İnsanlarda bir kolektif tüketim anlayışı yaratmaktır. Kültür, eğitim, sağlık, ulaşım gibi alanlarda kolektif tüketim önemlidir. Böyle bir bilinç, altyapı, böyle bir mekanizma oluşturulamazsa, insanlar ne istiyorlarsa onları yaparız gibi bir mantıkla konuya yaklaşmamak gerekiyor.

Soru

Kapitalizmin temel ekonomik yasası eğer kâr ise, ki Sadun Hoca 'o değil' dedi, bu yanıyla sosyalizmi motive eden temel ekonomik yasa var mı? Özellikle özgür üretici birlikleri ya da özyönetimin birbirine yakın kavramlar olduğunu düşünüyorum. Bunların olmasıyla merkezi planın bürokratik yanının ortadan kalkacağı, dolayısıyla merkezi planın demokratikleştirileceği söylendi Nail Satlıgan ve Saruhan Oluç tarafından. Şimdi bir fabrika, üretim birimi düşünüyorum. Bunların ayrı ayrı üretim yapmaları sözkonusu. Ama bir ülkede aynı sektörde çok fazla fabrikanın olması da mümkün. Bunların arasındaki ilişki nasıl bir ilişki olacak? Eğer bu bir rekabet ilişkisi olacaksa neye dayanacak? Kâr mı hedefleyecek? Oradaki özyönetim kurulu içindekilerin refahını mı hedefleyecek? Sonuçta bir birikim ortaya çıkacak mı? Birikim olarak ortaya çıkacaksa, bu kapitalizme geri götürecek mi, götürmeyecek mi?

Soru

Toplumların gelişme sürecine baktığımızda hep alttan gelişme olduğunu görüyoruz. Yeni gelişen şey, insan giderek duruma hakim olmuş ve iktidar olmuş. Sovyet deneyiminde farklı birşey çıkıyor ortaya ve üstten aşağı sosyalizm kurulmaya çalışılıyor. Bu yol başarısız olmuş esas olarak. Bir kere insan geliş-

meden, toplum gelişmeden yapılacak şeyler burada da tartıştığımız gibi kısır, güdük kalmak zorunda. Birileri birilerinin adına, biz sizin adınıza yaparız bu işleri diyor ve iktidarı ele geçirdikten sonra esas olarak burjuva kökenli, kültürlü, yaşam tarzlı insanlar da oldukları için aldıkları iktidarı halka vermek, halkla paylaşmak yerine kendi sırtına alıyor. Halkı iktidara katmak, zaten bugüne kadar yapmadığı gibi korktuğu birşey. Şimdi bugün birşeyler yapacaksak, bu bakış açısıyla yapmalıyız. Marx'la da Lenin'le de çelişmekten korkmaksızın yapmak zorundayız. Müslümanların Kur'ana yaklaştıkları gibi, herşey Marx ve Lenin'de var, herşey Leninizm de var gibi yaklaşmıyoruz olaya, yaklaşmamız mümkün değil. Bugünün koşullarında nasıl bir şey yapmamız mümkün? Sadun Hoca söyledi ama, O'nun bakışıyla benimki arasında temel bir fark var. Bağışlasınlar ama, geçmişte tek tek bireyler kapitalizme ilhak ediyorlardı, şimdi partiler şeklinde ilhak var gibi geliyor bana. Böyle olmaması gerekir. Kapitalizmin kültürel olarak üstünlüğü de bence burada. Bunu aşmadan, bunu geçmeden ne ilhakları önleyebileceğiz, ne iktidar gaflarını önleyebileceğiz.

Bence bugün yapmamız gereken şey yerel yönetimlerde, sendikalarda, demokratik kitle örgütlerinde işçi sınıfına, emekçiye en yakın olabilecek her yerde, önce sokakta, okulda, bir bütün olarak hayatın içinde nüveler halinde de olsa iktidar olabilmeliyiz. Kültürel olarak, yaşam biçimi olarak nüveler oluşturabilmeliyiz.

Soru

Şimdi ben ilk sorumu Sadun Bey'e yöneltmek istiyorum. Kendimizi bu ekonomik plan ve bu üretim ilişkileri sistemine bağlanmış bulduk. Halbuki sosyalist bir gelecek olacaksa, sosyalist bir toplum olacaksa, bu sistem halkına, insanlara yeni bir anlayış sunmalıdır. Bu sebeple, bu toplantıda tartışılması, konuşulması gereken, bu sistem içersinde nasıl davranacağımızdan çok, elde edilen deneyimlerden bize kalan ve kötü olarak gösterilen şeylerin neler olduğudur. Yapılması gereken örneğin üretim fetişizmi, boş zaman, estetik kaygısı gibi konularda yeni yaklaşımlar getirmek olmalıdır. Yoksa biz kendimizi bolluk toplumu fikrine angaje edeceksek, sosyalizmin geleceği olacağına inanmıyorum.

İkincisi, Sayın Hekimoğlu'nun öncüler ve bu öncüler peşinden sürüklenen insanlar kavramından çok rahatsızlık duydum. Bu sebeple onun fikrine ve yaklaşımına ilişkin birkaç şey söylemek istiyorum. Planın uygulanması çok önemli ve hatta halka rağmen bazı şeylerin yapılması gerekiyor dedi. Şimdi bunu ge-

liştirelim. Plan mutlaka uygulanmalı, bunu yapan öncüler, uygulayan öncüler, o zaman bu öncüler ilahi görevli. Çünkü mutlak doğruyu biliyorlar, gerçekleştirmek için iktidarda kalmak durumundalar. Bu, bir grubun bütün topluma kendi öngörüsünü, üstelik bu iyi de olabilir, dikte ettirmesidir. Sovyetler Birliği'nin de bunun uygulanmaması sebebiyle yıkıldığını zannetmiyorum. Lenin'in bir sözü vardır, kişisel güç ve diktatoryal güç Rus demokrasisiyle çatışmaz gibi. Önemli olan bunu eleştirmektir, biz özgürleşmeyi istiyoruz demektir. Sosyalist insan yaratmaktan, sınıfsız toplum yaratmaktan bahsediyoruz. Evet, bunun sonucunda sınıfsız toplum yaratılır, çünkü bütün insanlar birbirine benzer, aynı olan insanların arasında da zaten sınıf olması mümkün değildir. Peki o zaman yabancılaşmayı ne yapıyoruz? Belki biraz fazla tuhaf olacak ama, ben faşist bir yönetimden sosyalist bir geleceğin doğuşunu mümkün görmüyorum.

Soru

Ben Nail'e sormak istiyorum. Nail'in söylediği gibi geçiş sürecinde merkezi planlamanın olması gerekiyor. Bu merkezi planlama piyasanın aleyhine. Peki piyasa nasıl ortadan kalkacak, kim kaldıracak, hangi mekanizmalar yerine koyulacak, kaldırılabilmesi için hukuksal bir tedbirin alınması gerekiyor mu? Merkezi planlamanın en temel koşulları nelerdir? Hekimoğlu'na bir sorum var. Yeni insan tipini veya sosyalist insanı nasıl tanımlayabileceğiz? Bunun ölçüsü nedir?

Soru

Ben de bir-iki kavrama ilişkin konuşmacıların ne düşündüğünü merak ediyorum. Aşağı yukarı bütün konuşmacılar sosyalizm tanımı içinde özgürleştirici olmak, eşitlikçi olmak kavramlarını kullandılar. Hatta zaman zaman bunları birbirinin yerine kullanarak, siyasi hedef gibi, yeni oluşacak sosyalist insan tipinin dayanacağı temeller gibi ele aldılar. Ben yeni toplumu belirleyen bu iki öğenin çelişik olduğunu düşünüyorum. Mesela eşitlikçiliği sosyalizmin bir siyasi hedefi olarak hedeflersek, özgürleştiricilik hedefini gerçekleştiremeyiz gibi geliyor. Hatta daha da ileri gideyim. Özellikle eşitlikçilik kategorisinin oldukça burjuva bir kategori olduğunu düşünüyorum.

Ayrıca merkezi planda anladığım kadarıyla ölçek meselesi ima edildi. Merkezi plan dediğimiz zaman bir makro planı kastediyoruz. Sosyalist birtakım öz-

lemlerin gerçekleştirilmesinde bu plan başarılı olmuyorsa, ölçek meselesi gündeme gelmeli midir? Yani makro merkezi plan öncesindeki ilişkiler, yerel küçük işletmeler hakkında birşeyler söyleyebilir miyiz?

Bir de Saruhan vurguladı, sonra Oğuzhan arkadaşımız da katıldı bu görüşe. Siyasi dozu artırılmış bir şekilde plan-piyasa tartışmalarının yoğunlaşması gerçekten Gorbaçov döneminde, Sovyetler Birliği'nin çözülüşüyle gündeme geldi. Fakat yine daha önceki katkılara bakacak olursak, özellikle iktisat içi tartışmalarda aslında plan piyasa konusu ya da planı aşma çabaları biraz da teknik zorluklar nedeniyle ortaya çıkmıştır. Bu meyanda özellikle daha geniş tartışmaları hatırlatmak isterim. Çünkü böyle büyük bir plan yapmak son tahlilde birtakım hesaplama tekniklerinin uygulanacağı araçları gerektiriyor. Bunlar hem matematiksel, teknik sorunları içeriyor, hem de örneğin bilgisayarların gelişmişlik düzeyini. Şimdi bunlar aşılmış vaziyette. Bunların aşılmışlığı çok da iyi imkanlar sağlıyor.

Soru

Genelde bütün sosyalist programlar, üçüncü enternasyonal dahil, piyasanın belli bir süreç içinde yok olacağını ve planın tam merkezileşmesinin belli bir süre sonunda olacağını söylüyor. En azından ben öyle anlıyorum. Ama gördük ki, bir kez iktidar ele geçirildiğinde piyasa birdenbire ortadan yokoluyor. Geçende bugünkü istikrar paketiyle ilgili bir radyo konuşması duymuştum. Sermayeyi ürküttünüz mü, bir daha gelmezmiş. Bu anlamda piyasa birdenbire yok oluyorsa ve bizim bütün öngörülerimiz piyasanın belli bir süreç sonunda yokolacağına dairse, o zaman bir boşluk doğuyor, bu boşluğa ne önerilebilir?

Soru

Piyasa ve planın, ya birisidir ya ötekisi gibi bir noktaya çekilmesine ben katılmıyorum. Çünkü piyasada da bir mal ya da emek, ya da sermaye böyle pat diye uzaydan gelir gibi boşluktan düşmez. Mesela birisi imalat yapar, bunun için bir fizibilite yapar, bir araştırma yapar, satılabilecek malı bir piyasaya sürer. Ya da birisi ayakkabı üreticisiyse onun da bir planı vardır. Yani piyasa denen şey kaos ortamı falan değildir, onun da kendi içersinde bir planı, bir ön çalışması vardır. Kusura bakmayın ama, kimse beni planın sosyalizm olduğuna inandıramaz. Benim ne tip ayakkabı giymek istediğimi, ya da ne tip bir çukula-

ta yemek istediğimi falanca bilmez. Onu ilgilendirmez de, o beni ilgilendirir. Onun için eğitim, sağlık vs. gibi konularda mutlaka planlama olmalı. Toplumsal yaşama ilişkin de birtakım planlar olmalı, ama toplumun katılımıyla, buna parti karar vermemeli, bütün toplumun mutabakatıyla birşeyler olmalı.

Soru

Şimdi panelistler arasında Cemal Hekimoğlu ve diğer arkadaşlar şeklinde bir ayrım yapılabilir. Tabii diğer arkadaşlar arasında da farklılıklar var. Ama Sadun Aren'in daha açık şekilde dile getirdiği görüşler aşağı yukarı diğer arkadaşlar tarafından da paylaşılıyor. Plan üzerindeki tartışmada konu merkezi planlamanın, merkeziyetçiliğin, sosyalizmin temel deneyimlerinin özgürlükçü olmadığı noktasına geldi. Bu, bahsettiğim kamptaki panelistlerin ortak argümanlarından biriydi. Cemal Hekimoğlu ise öncülük-siyasal iktidar ilişkisi argümanlarını kullanarak, öncülüğün ve önderliğin devrimden sonra da toplumu değiştirmek ve toplumsal devrimi gerçekleştirmek için zorunlu olduğuna değindi. Dolayısıyla siyasal devrim modeli içinde söyledikleri kulağa pek hoş gelmeyen şeylerdi. Demokratik değildi vs. gibi.

Aynı kamptaki panelistler, konu siyasi iktidarın alınmasına geldiği zaman pek iddiasız şeyler söylediler, başta da Sadun Aren. Eğer bir sosyalist özneye dönüştürme misyonu biçilmeyecekse, eğer burjuvazi de gerçekten ne kadar istersek isteyelim iktidarı vermeyecekse, o zaman bir iktidar partisi denen bir şey olmayacak mı? Reel sosyalizmi özgürlükçü olmadığı, baskıcı olduğu gibi kavramlarla eleştiren gruplar, insanlar aynı zamanda buralarda aşırı determinist ekonomik bir model yaşandığından, hiç kimseye önem verilmediğinden de söz ettiler. Ama buna karşılık siyasal öncülük misyonunun önemi vurgulandığı zaman da, buna baskıcı olmak gibi kavramlarla karşı çıkıldı. Sonra yine Cemal Hekimoğlu sosyalizmin bir öncülük sorunu olduğunu ve uzun süreceğini söylediği zaman buna da karşı çıkıldı.

Peki bir öncülük olmadan toplumsal devrim nasıl gerçekleşecek? Sosyalist ideoloji burada nereye oturacak? Şu özgürlük meselesini de anlayamıyorum. Yani mesela bugün işportacı, domates satan adam, elinde o gameboy denilen oyunlarla oynuyor. Ya da çocuklar beyinlerini, gözlerini kirletiyorlar. Bu özgürce olabiliyor. Bu mu kastediliyor? Bulgaristan'da, Soyvetler Birliği'nde ben illa Levis pantolon giyeceğim, Coca Cola içeceğim diyen insan daha mı özgür oluyor?

Birol Sümer

Çok kısa bir yanıt vermeye çalışacağım arkadaşın sorusuna. Şimdi önderlik, öncülük nasıl birşeydir? Mesela beni yeşil ayakkabı giyme konusunda ikna edebiliyorsanız giyeyim, ama ben kırmızı ayakkabı giymek istediğim halde bana yeşil ayakkabı giydirmeniz önderlik, öncülük değil başka birşey. Eğer insanları özgürce bir planın uygulanması konusunda ikna edebiliyorsanız ve bütün sorunlara rağmen istediğiniz modeli insanları ikna ederek gerçekleştirebiliyorsanız iyi bir öncüsünüz demektir. İkna edemiyorsanız ve buna rağmen çeşitli araçları kullanarak zorla yapıyorsanız, bu öncülük değil başka birşeydir. Öncülük tabii ki gerekiyor, hatta çok önemli. Üstelik öncülük sürekli yenilenmek zorundadır. Bir kez elde edilen bir rütbe veya başka birşey değildir. Bakarsınız sizin öncülük ettiğiniz kesimler devrimden sonra size öncülük etmeye başlayabilir.

Geçiş toplumu için, özellikle başlangıçta geçiş mülkiyet biçimleri düşünmek gerekiyor. Zaten tarihsel deneylere baktığımızda da bu tür geçiş mülkiyet biçimleri olduğunu görüyoruz. Onları incelemek gerekiyor. Buna demokratik mülkiyet diyebilirsiniz, toplumsal mülkiyet diyebilirsiniz.

Bir soruya daha kısaca değinmek istiyorum. Bir arkadaşımızın şu sorusu önemli. Dedi ki, Bolşevikler de III. Enternasyonal programı da piyasanın süreç içinde ortadan kalkacağını söylüyordu, ama devrim oldu, hızla devletleştirme gerçekleşti. Üstelik sadece Sovyetler Birliği'nde değil, daha gelişkin ekonomilerde de bu görüldü. Yani üretici güçlerin düzeyine bakılmaksızın üretim araçlarının hızla devletleştirildiğini görüyoruz. Volontarizmi, kendi kafasında bitmiş süreçleri hızla toplumsal yaşama geçirmeye çalışma anlayışı bakımından eleştiriyorum, ama bu gelişmeleri sadece sosyalist partilerin volontarizmine bağlamak da yanlış. Çünkü özel mülkiyetin hemen ortadan kaldırılmasına karşı olan partilerin de bu gelişme ile karşı karşıya kaldıkları görülüyor. Demek ki sorun farklı yerde. Bana göre geçiş toplumu için, özellikle başlangıçta geçiş mülkiyet biçimleri düşünmek gerekiyor. Zaten tarihsel deneylere baktığımızda da bu tür geçiş mülkiyet biçimleri olduğunu görüyoruz. Onları incelemek gerekiyor. Buna demokratik mülkiyet diyebilirsiniz, toplumsal mülkiyet diyebilirsiniz.. Şu anda kestiremeyeceğimiz biçimleri denemek, bulmak mümkün. Bir tek şeyi unutmamak gerek. Sermaye egemenliği sürdüğü müddetçe bir

toplumsal devrim ön şartını unutursanız düş kırıklığına uğrarsınız. Ancak her şeyi devrim sonrasına ertelemek de yanlıştır.

Şimdi bir soru özgür üreticiler birliğinin kendi içinde rekabet olup olmayacağına ilişkindi. Bir soru da bu kadar karmaşık tekniklerin olduğu bir toplumda planın nasıl yapılacağına ilişkindi. Şimdi en küçük üretim birimi olarak bir fabrikayı düşünelim. Fabrika, kendi içinde planlı kendi dışında piyasa ilişkilerine giriyor. Fabrika kendi içinde örgütlenmiştir. Eğer fabrikada üretim, üreticiler eliyle aşağıdan yukarıya doğru ve tabii ki teknolojik araçların kullanımıyla da örgütlenirse, üretim süreci doğrudan üreticilerin sürekli üretim bilgisini edinmeleriyle toplumsallaşır. Ve bu toplumsallaşma kendi olanakları ile birlikte büyüyeceği için, teknik sorunlar ayrıntı olmaktan öteye gitmez. Aşağıdan yukarıya doğru sermaye engeli ortadan kaldırıldıktan ve partilerin de öncülüğüyle gönüllü birlik gerçekleştikten sonra bu bilginin aşağıdan yukarıya doğru sürekli olarak edinilmesi de gerçekleşir.

Aşağıdan yukarıya doğru sermaye engeli ortadan kaldırıldıktan ve partilerin de öncülüğüyle gönüllü birlik gerçekleştikten sonra, bu bilginin aşağıdan yukarıya doğru sürekli olarak edinilmesi de gerçekleşir.

Mesela, diyelim ki gömlek üreticileri birliği gerçekleşti. Bunlar zaten gönüllü olarak bir araya geliyorlar ve kendi üretim bilgilerine sahip olarak bir birlik oluşturuyorlar. Şimdi gömlek üreticileri birliğine girmeyen, ama grup mülkiyeti ya da demokratik mülkiyet altında olan bir gömlek fabrikası, bu üretici birliğinin dışında kalabilir. Birlik içindekiler kendi aralarında rekabet etmezlerken, ona karşı rekabet edebilirler. Ama eninde sonunda, eğer kolektif üretim istiyorsak, bireysel veya ayrı kalan gömlek üreticilerinin de bu birliğe gireceklerini düşünebiliriz. O yüzden de özgür üreticiler birliği başlangıçta küçük ve parçalı olacak. Ama süreç içinde bütün topluma yayıldığını düşünürsek, eninde sonunda ortaya çıkacak olan o genel plan asgari bir bürokrasiye neden olabilir, ama bürokratik bir diktatörlüğe dönüşmez.

Sadun Aren

Şehir planlamacılığından bahseden bir arkadaşımız vardı. Bu çok önemli.

Fakat burada sözkonusu edilen plancılık, kapsamlı plancılık. Yani kısmi plancılık değil. O ayrı ayrı planlar, her zaman, her sistemde yer alır.

Şimdi işin enternasyonal yanına değinmedim, ona da gelmek istiyorum. Türkiye bugün gerçekten, eskisine nazaran çok daha enternasyonal bir yerde. Bugün, tek bir ülkede sosyalizm, eski tip sosyalizm büsbütün olanaksızdır. Çünkü globalleşme gibi meseleler vardır. Ve merkezi bir plan ile yönetilen bir ülkenin böyle bir sisteme entegre olması çok zordur. Ve bu düzenin dışında kalan bir ülke de geri kalır. Bu bakımdan sosyalist mücadelenin enternasyonal yanı çok önemli bir noktadır.

Başka bir arkadaşımız, Sadun Bey ile temelde anlaşamadığımız bir nokta var dedi ve tam temelde anlaştığımız bir noktayı söyledi. Hiç değilse sosyalist iktidar olmalı filan dedi. Ben yönetim dedim; zaten iktidar, yönetim, bunlar aynı şeylerdir. Yönetim iktidarın bir tezahür biçimidir. Ve benim önerdiğim şey, bugünden itibaren yönetime katılmak, yönetimde söz sahibi olmaya uğraşmak ve toplumsal yapının her yerinde bunu yapmaya uğraşmaktır. Fabrikalarda, evlerde... Eşlerin bile birbirlerine karşı, ev yönetiminde söz sahibi olmaya karar vermesi önemlidir. Yani burada, yönetime katılmak bir iktidar mücadelesi demektir. Yer yer nüvelerin oluşturulması bu görüşün zaten bir parçasıdır.

Diğer bir arkadaşımız, bazı yeni kavramlar oluşturulmalı dedi, tamamen iştirak ediyorum. Yeni şeyler düşünmek lazım. Bu yeni sosyalizm, eski sosyalizmi kırpıp kırpıp yapılamaz. Yani yeni bir anlayış getirmek lazım, yeni şeyler yapmak lazım her konuda ve bunu egemen kılmaya uğraşmak lazım. Herkes burada kendi üzerine düşeni yapmalı.

Soru

Siz uzunca bir dönem Sovyetler Birliği'nde varolan sistemin, sosyalizm anlayışının savunuculuğunu, hatta sözcülüğünü yaptınız. Sovyetler Birliği'nde ifade edilen o modelden, böyle bir sistemden kopuşunuz tam olarak ne zaman gerçekleşti?

Sadun Aren

Gorbaçov ve sorunlarından itibaren ve özellikle Sovyetler Birliği'nin çök-

mesinden sonra oldu bu. Şimdi, 90 sene bile sonra, eğer bir şeye gerçekten inancınızı kaybettiyseniz, onun yanlış olduğunu, o zamana kadar savunmuş olsanız bile, bunu söylemeniz lazım gelir. İkincisi, benim düşüncelerimdeki değişme, sosyalizm konusunda, sosyalist mücadele yapmak konusunda değil, sosyalizmin bir modeli konusunda, yani Sovyetler Birliği'ndeki yolun yanlış olduğu biçiminde olmuştur. İşte bir ölçüde tepeden inme, herşeye rağmen bazı şeylerin yapılabilmesi için bazı imkanların feda edilmesi gibi yaklaşımların yanlış olduğu biçiminde olmuştur.

Şimdi, devrim meselesi, iktidar perspektifi, iktidar olma meselesi var. Demin anlattığım sosyalist mücadele sürecinde, mücadelesini yapan bir parti iktidara gelebilir, ama sosyalizmi kuramaz, çünkü, sosyalizm kurulacak bir şey değildir. Sosyalizm, kitlelerin, insanların onu uygulayabilecekleri bir yapıya sahip olmalarını gerektirir. Bu bir demokrasi demektir, bir özgürlük ortamı demektir. İktidara gelindiği zaman, bu yolla katılım hızlandırılır. Muhalefetteyken sendikaların güçlendirilmesi, örgütlere daha fazla olanak sağlanması, demokratikleştirilmenin hızlandırılması filan gibi konularda, daha özgürlükçü bir eğitimi ön plana çıkarmanız şeklinde olur. Yoksa, sanki burjuvaziyi yıkmış ve yerine yeni bir düzen kurmak gibi bir şey yapamazsınız. Yani gücünüz yetmez. İşte Sovyetler Birliği'nde iktidara gelmişlerdi. Eğer, toplum hazır değilse, insanlar hazır değilse, insanlar kendilerini yönetemiyorlarsa, sosyalizmi onlara bırakamazsınız, o insanların daha fazla gelişmeleri için çalışırsınız.

Sosyalist mücadele sürecinde, mücadelesini yapan bir parti iktidara gelebilir, ama sosyalizmi kuramaz, çünkü, sosyalizm kurulacak bir şey değildir. Sosyalizm, kitlelerin, insanların onu uygulayabilecekleri bir yapıya sahip olmalarını gerektirir. Bu bir demokrasi demektir, bir özgürlük ortamı demektir.

Bir de öncülük meselesiyle ilgili bir tartışma var. Şimdi öncülük çok birşey değil. İnsanlara birşeyler öğretiyorsunuz. Fakat, öncülük yapılmayacaksa, bu iş nasıl yapılacak? İşte, biz ona rehberlik yapacak dedik. Rehberlikle öncülük arasında da şöyle bir ayrım var. Öncü, kendi iradesini kitleye kabul ettirir. Rehber, onun ne istediğine bakıp, o istediği şeyi oluşturmanın kolaylıklarını bulan insandır. Yani turist rehberi gibidir. Adam geliyor, Efes nasıl gezilir bilmiyor, ama rehber biliyor. O, bu adamın Efes'i gezmek istediğini biliyor ve Efes'i iyi gezdiriyor. Öncü ise, sen Efes'e boş ver, seni Pamukkale'ye götüreyim diyor.

Şimdi bir de iktidar meselesi var. İktidar alınır mı alınmaz mı, alınınca ne yapılır vs. gibi. Bu düşüncemi bir bilmece ile anlatayım. Bilmece şu: Bir kurbağa kuyuya düşmüş. Kuyu on metre. Kurbağa sabahtan güneş batana kadar tırmanıyor, üç metre çıkıyor, gece iki metre düşüyor. Acaba kaç günde çıkar buradan? Demek ki, bu kurbağa, 24 saatte bir metre yükseliyor, çünkü üç çıkıyor, iki düşüyor. Sekizinci günün sabahı 7 metredeymiş, üç metre sıçrayınca kuyudan çıkmış. Bu kurbağa, şimdiye kadar hep iki metre aşağı iniyordum, yine aşağı ineyim, demez. Yani süreç içinde, mücadele edilecektir. Bu sürecin olanakları değişik olabilir. Kuyudan çıkıverirsiniz. O zaman, ona göre bir şey yapacaksınız. Öyle bir olanak olabilir ki, sizin bu mücadele içinde birdenbire bir sıçrama yapmanız mümkün olabilir. O zaman, yok, ben yapmam, denmez. Bunu belirtmek istiyorum.

Son olarak, bir arkadaşımız, tepeden bazı tüketim arayışlarını ayarlamak konusunda birşeyler söyledi. Yani, insanlar böyle, münasebetsiz şeyleri de istiyorlarsa, verecek miyiz, falan dedi. Yani herkes otomobil istiyor, halbuki onun bir sürü zararları var, yahut da esrar çekmek istiyorsa, verecek miyiz? Böyle şeyler, tabii, tartışılmalıdır. Ama bunun formülü yoktur. Gerçekten hiçbir toplum, hiçbir özgürlükçü insan, bir adam eğer esrar içmek istiyorsa, özgür olmamalıdır, dememelidir. Ama, tabii, tiryaki olmuşsa, o biraz farklı. Belki başlangıcında önleyebilirsiniz. Bu da bir diktatörlüktür ama, bunlar biraz tartışmalı konular.

Soru

Peki sosyalizm talebinin kitlelerden aktif olarak geleceğini mi varsayıyorsunuz? Kitlelerin sosyalizm talebi yoksa, siz hala, sürekli, sonsuza kadar, Bergama'da dolaşırsınız. Sosyalizm talebini açığa çıkarmalısınız. Öncülük budur.

Sadun Aren

Bu tartışılacak bir konu. Yani rehberlikle öncülük arasındaki ilişki, bunlar toplumsal mücadelenin hangi aşamasında yapılabilir hakikaten tartışılacak meselelerdir. Gerekirse öncülük de yapmak gerekir. Bunu da kurbağa ile anlatmaya çalıştım.

Sadun Hoca, gerçekleri görmekte biraz geç kaldım dedi. Ben geç kaldığımı düşünmüyorum. Hiç kimse, Sovyetler Birliği çöküntüsünden kendi haklılığını çıkarmamalı. Bir öngörüm vardı. Sadun Hoca'nın ilk konuşmasından sonra söz alırken, ben konuşayım önce, o zaman Nail ile Saruhan, Sadun Hoca'yı bırakır, benimle uğraşırlar diyordum. Boynumun borcu oldu şimdi, bir iki şeye değineceğim. Biraz uzun olacak, kusura bakmayın.

Nail neden beni eleştirdi, anlamıyorum. Nail, geçiş süreci kavramı etrafında düşünmek lazım planlamayı, dedi. Saruhan'ı eleştirmesi lazım. Çünkü, benim de bahsettiğim buydu, uzun yıllar alacak bir geçiş süreci adlandırıyordum. Uzun bir süre yazdığım yazılarda, sosyalist kuruluş sürecinden söz ettim. Sosyalist toplumdan söz etmiyorum. Bu da herhalde Nail'in yaklaşımını karşılayan bir şeydi. Ama, Saruhan daha sonra öyle şeyler söyledi ki, Sovyetler Birliği'nde 1925-30'larda gerçekleşen şeyleri, o sosyalizm ütopyamızla, o kategorilerle yargılamaya kalktı. Nail benimle değil, Saruhan'la tartışmak zorunda.

Değer yasası tümüyle ortadan kaldırılıncaya kadar, sınıflar bütünüyle ortadan kaldırılıncaya kadar, kır-kent çelişkileri en azından büyük ölçüde kontrol altına alınıncaya kadar ve sosyalizm veya sınıfsız toplum süreci dünyanın önemli bir bölümündeki ülkeleri kapsamaya başladığı bir süreye kadar, sosyalist kuruluşun devam edeceğini söylüyorum.

Çok uzun bir geçiş sürecinden, geçiş toplumundan söz ediyorum. Bu sürecin nasıl adlandırıldığı siyasal bir olaydır. Sosyalist bir ülke dersiniz, bu siyasi bir tercihtir, ama sosyalizm değildir o. Sosyalist kuruluş sürecine başlamışsınızdır. Arada önemli bir fark var. Bunlar hep belli tercihlerin ürünüdür. Ben buna sosyalist kuruluş süreci diyorum. Değer yasası tümüyle ortadan kaldırılıncaya kadar, sınıflar bütünüyle ortadan kaldırılıncaya kadar, kır-kent çelişkileri en azından büyük ölçüde kontrol altına alınıncaya kadar ve sosyalizm veya sınıfsız toplum süreci dünyanın önemli bir bölümündeki ülkeleri kapsamaya başladığı bir süreye kadar, sosyalist kuruluşun devam edeceğini söylüyorum. Ve o yüzden sosyalist sistem demiyoruz, sosyalist toplum diyoruz, geçmişte sosyalist kuruluş sürecinde olan ülkeleri adlandırmak için. Bu geçiş toplumunun bir sistemidir proletarya diktatörlüğü.

Şimdi bu süreç, planlama konusu ile de ilgili son derece gerilimli bir süreç. Yani iktidar olursanız başınıza bunlar gelir, o nedenle ben mecburen siyasi iktidarı alma durumundan başlayacağım. Siyasi iktidarı aldıktan sonra başlayacak süreçte, o büyük dönüşüme, toplumsal devrime yönelinen süreçte bir sürü problem var. Yönetme, yönetimde kalma, önderlik etme, bu önderliğin kitlesi olma anlamında, çok yerinde bir süreç. Demin öncülüğe çok fazla vurgu yaptım, iyi de yaptığımı düşünüyorum. Ama bu sürecin son derece karmaşık, son derece değişik dinamiklerle beslendiğini bilmek gerekiyor.

Son derece geri bir toplumda, mujikler toplumunda siyasi iktidarı ele alıyorsunuz. Bırakalım Rusya'yı, bugün, 21. yüzyılın eşiğindeki Türkiye'de, diyelim ki bir sosyalist iktidarla karşı karşıya kalıyorsunuz. Şu topluma bir bakın; bu toplumun dönüştürülme sürecinin ne kadar basit olacağını düşünmek lazım. Bu devrimin içerisinde başka şeyler de var. Bu devrimin bir parçası, değer yasasının, üretim sürecinin herhangi bir bölümünde işlemeye devam etmesidir, özellikle de kırsal kesimlerde. Sovyetler Birliği'nde bu sınıf uyanmıştır. Değer yasasının kontrolden çıkma olasılığı çok ciddi bir olasılıktır. Sovyetler Birliği'nin başına da büyük ölçüde bu gelmiştir.

Şimdi, bu gerilimli sürecin, o mücadelenin, kaçınılmaz olarak, sosyalist kuruluş sürecinin, merkezi planlamanın yıkılacağını söylemek, bayağı tarih dışı bir şeydir. Ben de başka şeyler iddia edeyim. Bugün burada söylenen, katılımcı, öncülüğün reddedildiği model ya da çözümler, bunlar gerçekleşti mi şimdiye kadar?

Şimdi, bu gerilimli sürecin, o mücadelenin, kaçınılmaz olarak, sosyalist kuruluş sürecinin, merkezi planlamanın yıkılacağını söylemek, bayağı tarih dışı bir şeydir. Ben de başka şeyler iddia edeyim. Bugün burada söylenen, katılımcı, öncülüğün reddedildiği model ya da çözümler, bunlar gerçekleşti mi şimdiye kadar? Hele, 70 yıllık bir yanlışlıktan söz ediliyorsa, 70 yıllık bir yanlışlık olmaz.

Sadun Hoca'nın bir sözü var: 'Hemen şimdi, sosyalizm.' Ben başka bir şey söylüyorum. Eğer sosyalizm Sadun Hoca'nın söylediği şeyse, hayır, sosyalizm güncel değildir. Sosyalist eylemin güncelliği vardır bugünün Türkiye'sinde, sosyalizmin güncelliği yoktur. Duruma böyle bakmak lazım.

Şöyle bir sıkıntım var burada. Bir tarih var; o tarih de bir tarih bohçası haline gelmiş durumda. O bohçayı bir şekilde temsil eden bir geleneğin burada

sözcüsü gibi bir durumdayım. Ama o bohçanın içerisinden her türlü kötülük çıkartılıp, burada, ilerici bir argüman olarak kullanılabilecek durumda. Ben buna seve seve katlanmayı istiyorum. Benden sonra söz alacak arkadaşlarım çok seçkin örnekler de sunacaklardır şüphesiz. Ama ben bu örneklere ilişkin görüşlerimi açıklama şansına sahip olamayacağım.

Bir de öncülük sorunu var. Deniyor ki, kapitalizm koşullarında, sınıfsız sömürüsüz bir toplum projesini bilinçli olarak isteyenler azınlıktır. Bu azınlık kapitalizm koşullarında belirleniyor da, geniş halk yığınları belirlenmiyor. Bu nasıl iştir, anlayamıyorum. Yani, öncülük iddiasında olanlar kapitalizm tarafından belirlenecek, bu anlamda kapitalizmin kısır döngüsünden kurtulamayacaklar, ama geniş halk yığınları kurtulacak. Ve ondan sonra da öncülük iddiasından faşizm iddiasına geçeceksiniz. Bir takım sıfatları kullanırken, dikkatli olmak lazım. Öncülük iddiasıyla faşizm arasında bir özdeşlik kurmak çok çok ürkütücüdür. Öncülük tartışması çok geniştir ve tartışılabilir. İşçi sınıfının öncü sınıf olduğu doğrudur, ama işçi sınıfına da öncülük edecek bir partinin varlığı da çok önemlidir. İşçi sınıfına önderlik edecek bir sınıf partisinden söz ediyoruz. Bu anlayış işçi sınıfının öncülüğü iddiasını reddeden temel Marksist anlayışla çelişmez.

Geçiş sürecinde sosyalist insan yaratılamaz. Geçiş sürecinde sosyalizm için mücadele eden insan yaratılır. Zaten Sovyetler Birliği'nin en temel problemlerinden bir tanesi sosyalizmi çok erken yaşamaya kalkmasıdır toplumun. O rahatlığa kavuşmasıdır. Sovyet insanı II. Dünya Savaşı'ndan sonra mücadeleyi bırakan insandır.

Şimdi, yeni insan, sosyalist insandır. Geçiş sürecinde sosyalist insan yaratılamaz. Geçiş sürecinde sosyalizm için mücadele eden insan yaratılır. Zaten Sovyetler Birliği'nin en temel problemlerinden bir tanesi sosyalizmi çok erken yaşamaya kalkmasıdır toplumun. O rahatlığa kavuşmasıdır. Sovyet insanı II. Dünya Savaşı'ndan sonra mücadeleyi bırakan insandır. Soyvet toplumu, sosyalizmin güncelliğini yaşamak talihsizliğini görmüştür. Mücadele eden insan yerine, sosyalizmi çok ilkel ekonomik araçlarla uygulamaya kalkan insan geçmiştir. O yüzden geçiş sürecinin insanı sorumlu her bakımdan, enternasyonalist boyutuyla da sorumlu, sosyalizm için mücadele eden insan olmalıdır.

Şimdi eşitlikçilik bence sosyalizmin merkez konusudur. Ama eşitlikçilik

yeteneğin ve yaşamın eşitlenmesi değildir. Eşitlikçilik doğrudan doğruya değer yasasından kurtulmaktır. Eşitlikçilik doğrudan doğruya işgücünün bir meta olarak pazarda sunulması durumundan kurtulmaktır. Bunu anlıyoruz eşitlikçilikten. Eşitlikçilik, eni konu komünist toplumda 'herkesin emeğine göre' türünden bir kategoriden kurtarılması anlamına gelmektedir.

Kısaca bir iki noktaya daha değineyim, çok uzattım. Nail, Bolşevikler devletleştirmeyi öngörmeden devletleştirmek zorunda kaldılar dedi. Bir yönüyle doğru, bir yönüyle katılmıyorum. Çünkü Bolşeviklerin 1917'de iktidarın alınmasından önceki sloganlarıyla sonrasını birbirine karıştırmamak gerekir. Yalnız devrimden sonraki işçi denetiminin başarısızlığı, kapitalistlerin doğrudan sabotajlarıyla birlikte iyi eğitilmemiş, örgütlenmemiş, kapitalizmin güdüleriyle hareket eden işçi sınıfının doğrudan ekonomiyi sabote etmesinden kaynaklanmıştır. Nail de bana hak verecektir. Sovyetler Birliği'nde devrimden hemen sonraki iki yılda işçi denetimi adına yapılan her şey ekonomik sabotaja yolaçmıştır. Çünkü son derece bilinçsiz ve bencilce kullanılmıştır işçi denetimi araçları.

Merkezi planlama dediğimiz, sürekli olarak katılımı yerel mekanizmalardan - ki yerellikten kastettiğim bugünkü biçimiyle yerel yönetimler değil, sosyalizmin hiyerarşik örgütlenmesindeki yerel mekanizmalardır - akan bilginin, ki bu da merkezileşmiş bilgidir, toplumun uyumlu ve barışçı gelişimine, toplumun isteklerine değil, kaynaklara ve hedeflere kilitlenmesidir.

Merkezi planlama dediğimiz şey burada ne yazık ki çok fazla tartışılmadı, gündem kaydı. Merkezi planlama dediğimiz, sürekli olarak katılımı yerel mekanizmalardan - ki yerellikten kastettiğim bugünkü biçimiyle yerel yönetimler değil, sosyalizmin hiyerarşik örgütlenmesindeki yerel mekanizmalardır akan bilginin, ki bu da merkezileşmiş bilgidir, toplumun uyumlu ve barışçı gelişimine, toplumun isteklerine değil, kaynaklara ve hedeflere kilitlenmesidir. Planlamadan bunu anlamak lazım. Planlama iktidarın hemen başlangıç aşamasından itibaren işçi kontrolleriyle bütünüyle yerel ölçekli, yerel işçi örgütlenmelerinin eline geçirilebilecek bir şey değildir. Bu yalnızca bilgi enformasyon süreçlerindeki teknolojik geriliklerden kaynaklanmıyor. İşçi sınıfında kapitalist güdülerden hareket edebilme gerçeğinden kaynaklanıyor. Bütün bunların değiştirilmesi,

dönüştürülmesi gerekiyor. Bu da öncülüğün ta kendisidir. İşçi sınıfının dönüştürülmesi öncünün temel görevlerinden bir tanesidir.

Nail Satlıgan

Önce bir yanlış anlamayı ortadan kaldırmak için bir iki cümle. Şimdi ben demin Fransızca Lenin alıntısı yapan arkadaşa takıldım. Şöyle bir yanlış anlama olmasın. Lenin'in o çok kötü sözleri söylememiş olduğunu katiyen ima etmiyorum. Söyledi maalesef. Ama Lenin'i sırf o sözlerle değerlendirmemek gerekir. Yani 'Devlet ve İhtilal'de tam tersi şeyler de söylemiştir. Ben senin Rusça söylenmiş sözleri Fransızca aktarmana takıldım. Birdenbire yanlış anlaşılmış olabilir.

Stalin'le başlayan uygulama, belli bir geleneğin uygulanması filan değildir. O geleneğin çiğnenmesi, gelenek ne diyorsa onun tersinin yapılması demektir. Şimdi geleneksel sosyalizm deyince, orada Marx, Engels, Lenin de dahil edilebilir.

Şimdi Lenin, Napolyon'dan aktararak 'savaş stratejisi bütün ayrıntılarıyla önceden bilinemez; önce savaşa girersiniz, sonra görürsünüz' demiştir. Şimdi ben bazı soruları ihmal pahasına yaptığım bir kurguya biraz sadık kalmak istiyorum. Önce Cemal'e şunu söyleyeyim. Ben Bolşevizme ve Leninizme bütünüyle sahip çıkıyorum. Tabii ki ben işçi denetimiyle sınırlıydı niyetleri demek istemedim. Onlar hiçbir zaman burjuvazının keyfine bırakmayı filan düşünmemişlerdi. Ancak programatik olarak Bolşevik önderliğin beklentilerinin ve stratejisinin ötesine geçmiştir işçi sınıfının eylem birliği. Onu biliyorum. O bakımdan son derece ortodoksum. Onun için de mesela özellikle Birol filan geleneksel sosyalizm dedikçe, III. Enternasyonal dedikçe biraz rahatsız oluyorum. Çünkü mesela Stalin'le başlayan uygulama, belli bir geleneğin uygulanması filan değildir. O geleneğin çiğnenmesi, gelenek ne diyorsa onun tersinin yapılması demektir. Şimdi geleneksel sosyalizm deyince, orada Marx, Engels, Lenin de dahil edilebilir.

III. Enternasyonal de Stalin'in altında fazla uzun ömürlü olamadı maalesef. Ama Stalin'e kadar bütün III. Enternasyonal'e gene sahip çıkıyorum ve onun

bürokratik merkezi planlamayla falan ilgisi olmadığını düşünüyorum. Bir tek örnek vereyim, sosyalizmin iktisadi sorunlarıyla ilgili olduğu için. Şimdi eşitlik meselesinde Ahmet'ten ayrıldığım nokta şu; eşitlik kendiliğinden bir burjuva hakkı, bir burjuva ilkesi değildir diye düşünüyorum. Bunun üzerinde daha çok durma fırsatı bulamadığın için ben belki de çok anlayamadım, fakat komünizmin birinci aşaması, yani sosyalizmde, Marx der ki Gotha Programı'nın Eleştirisi'nde, ortak tüketim fonundan harcanan emeğe göre pay alınırsa, böyle bir eşitlikçi bölüşüm ilkesi burjuva hakkının veya burjuva hukukunun devamıdır. Çünkü başka tür eşitsizlikler vardır ki, harcanan emeğe göre tüketim fonundan pay almak o eşitsizliklerin devamı hatta pekişmesi anlamına gelebilir. Ama özgürlükle eşitlik arasında ben kendi payıma bayağı içiçelik olduğunu düşünüyorum.

Piyasa ile kapitalizm arasında organik ve tarihi bir bağ vardır, yani kapitalizmle özdeş değildir, fakat bir kere piyasa ilişkilerinin gelişmesi, genişlemesi ve genelleşmesi kapitalizmi doğurmuştur. Yani ticaretle başlamıştır bu ve üretime yayılınca da kapitalizm doğmuştur.

Stalin mesela bölüşüm ilkesi olarak sosyalizm demiştir, ki Cemal Hekimoğlu orada Stalin'i revize etmeye başlamış, bu iyi bir şey, çünkü Stalin 1936'da sosyalizmin kurulduğunu ilan etmişti, Cemal şimdi onun yanıldığını söylüyor. Marx'ta emeğin niceliği ve niteliği diye hiçbirşey olmadığı halde, emeğin niceliğine göre orada pay almak sözkonusu olmuştur. Stalin, emeğin niceliğini niteliğe ekledi ve böylece revize etti geleneği. Ondan sonra da bu ilke uygulandı.

Engels, biliyorsunuz alay eder. Bir profesörün bir kapıcıya oranla, emeğinin niteliği daha yüksek olduğu için çok daha fazla para alması hakkında, niceliğin nitelik ile karşılaştırılması ile ancak bu tür gelir eşitsizlikleri haklı gösterilebilir der. Yani Stalin'de bir revizyon ve geleneğin tersine çevrilmesi söz konusu.

Şimdi çok karışık sorunlar iç içe giriyor. Burada Sadun Hoca'yla ayrıldığımız, nitelikçe aynı mıdır planlamayla piyasa, bunun üzerinde durdum ve birinci tur böylece geçti. Şimdi piyasa ile kapitalizm arasında organik ve tarihi bir bağ var mıdır? Yani şimdi siz piyasa kapitalizme özdeş değildir, kapitalizmden önce de vardı, kapitalizmden sonra da olacaktır diyorsunuz. Yalçın Küçük üstat iktidara geldiğinde, hemen ertesi günü hoparlörleri kaldıracak cami minarelerindeki, bir de emek değer yasasının geçersiz olduğunu ilan edecek. Onu

hukuki bir yapı zannediyor galiba. Neyse, ikisi arasında organik ve tarihi bir bağlantı vardır, yani kapitalizmle özdeş değildir, fakat bir kere piyasa ilişkilerinin gelişmesi, genişlemesi ve genelleşmesi kapitalizmi doğurmuştur. Yani ticaretle başlamıştır bu ve üretime yayılınca da kapitalizm doğmuştur.

İkincisi, piyasa sosyalizmine yönelik bir eleştiridir. Bakın Yugoslavya sanıyorum özgürlükler filan bakımından görece iyi ülkelerinden biri idi Doğu Bloku'nun. Ama bölgesel eşitsizlikler, bölgesel dengesizlikler ve eşitsizlik bakımından en kötü ülke idi. Orada işletme çapında özyönetimi merkezi sistemde planlamanın yokluğuyla bağdaştırdılar ve tek parti sistemi altında bunu uyguladılar. Şimdi işletme biriminde özyönetim, yönetime katılma, sosyalizme kapitalizm altında tedrici geçiş stratejisinin temel ilkesi değil mi? Şimdi bu uygulama orada kapitalizmi doğurdu. Kapitalizmi tam olarak doğurmaması emek gücü fazlasını Almanya'ya ihraç etmesi sayesinde mümkün olabildi. Türkler bir yana, orada en kalabalık yabancı işçi nüfusu Yugoslavlar'dı.

Siz işletme düzeyinde özyönetim uyguladığınızda ve bunu demokratik bir biçimde merkezi düzlemle eklemlemediğinizde, her işletmenin işçileri mülk sahibiydi ve bunlar aynı zamanda işletme düzeyinde rasyonalizm peşinde koşuyorlardı. Başarılı olanlar büyüyor, büyüdükçe daha fazla yatırım yapıyor, daha çok emek gücüne ihtiyaçları oluyordu. Bu mantık kapitalizmin ihyasına götürür.

Çünkü ne oluyor? Siz işletme düzeyinde özyönetim uyguladığınızda ve bunu demokratik bir biçimde merkezi düzlemle eklemlemediğiniz takdirde, her işletmenin işçileri mülk sahibiydi ve bunlar aynı zamanda işletme düzeyinde rasyonalizm peşinde koşuyorlardı. Öte taraftan merkezi planlama zaten yok ve piyasa bu tek tek işletmeler arasındaki koordinasyonu ve bağlantıyı kurarken resmen bunların içinden iflas edenler de oluyordu. İflas edenlerin işçileri işsiz kalıyorlardı, buna karşılık başarılı olanlar da vardı. Başarılı olanlar büyüyor, büyüdükçe daha fazla yatırım yapıyor, daha fazla yatırım yaptıkça daha çok emek gücüne ihtiyaçları oluyordu.

Bu mantık kapitalizmin ihyasına götürür. Yani iflas eden işletmelerin işsiz kalan sahip işçileri bir süre sonra iflas etmeyen ve başarılı olan işletmelerin sahip işçilerinin yanına işçi olarak girerler ve kapitalizm böylece yeniden ihya edilir.

Soru

Peki şu söylenebilir mi? Yugoslavya'da aynı zamanda bu işletme düzeyinde özyönetime paralel olarak bölgesel özyönetim de uygulanmaktaydı. Bunun da bölgesel farklılıklara ve çatışmalara bir bağlantı oluşturduğunu söylemek mümkün mü?

Nail Satlıgan

Bence çok haklısın, bugün yaşanan trajedinin altında şöyle birşey var. Dikkat ederseniz eski Sovyetler Birliği'nde merkez kaç eğilimler uzun süre ağır bastı. Şimdi diyelim ki Soyvetler Birliği yeni bir biçim aldı, yani Bağımsız Devletler Topluluğu oldu. Ama eskiyi canlandırma yolunda eğilimler yavaş yavaş ortaya çıkıyor. Yugoslavya için böyle birşeyden söz etmek mümkün değil. Parçalandı ve parçalanmış olarak kalacak gibi.

Demek istediğim piyasa ve planlama, hem kapitalizmde hem sosyalizmde, siyasi iradenize göre, siyasi güç dengesine göre uygulayabileceğiniz şeyler değildir. Piyasayla kapitalizm arasında, planlamayla da sosyalizm arasında organik bir bağlantı vardır. Çünkü sosyalizmin eninde sonunda kurulabilmesi için geçiş döneminde planlamayı devreye sokmak piyasayı da kullanmak zorundasınız. Piyasayı da belli bir süre kullandığınız taktirde onun mantıki ve tarihi sonucu kapitalizmdir gibi geliyor bana.

Ben ilk tur konuşmamda çok soyut olarak bir düzenleyici ilke olarak planlama versus bir düzenleyici ilke olarak piyasa arasındaki nitel fark üzerinde durdum. Fiili hayatta, pratikte tabii her ikisinin bir bileşimi, karması sözkonusudur. Kapitalizmde de işletme çapında planlama yapılır. Sosyalizme geçerken de siz piyasa mekanizmalarından yararlanmak ve onları kazanmak zorundasınız.

Şimdi Alman sosyal demokratları kapitalizmi aşmaktan vazgeçtikleri zaman, Bad Godesberg Programı'nda, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, planla piyasa arasındaki ilişkiyi şöyle ifade ettiler: Mümkün olduğu kadar piyasa, gerekli olduğu kadar plan. Bence sosyalistler, Marksistler açısından bu formülü tam tersine çevirirsek doğru ilkeyi formüle etmiş oluruz: Mümkün olduğu kadar plan yapmak, yani kullanım değerlerinin üretimini ve dağıtımını mümkün olduğu kadar piyasa ilişkilerinden çıkarmak, kurtarmak, ama gerekli olduğu ka-

dar da piyasaya mutlaka başvurmak.

Sadun Bey'in demin sözettiği gibi, bütün bu argümantasyon Türkiye sosyalizmi içinde önemli çevrelerin hissiyatını ve eğilimlerini temsil ediyor. Yani bizim kısa dönemde iktidara gelme şansımız yok. Bu durumda özel mülkiyetin ihdası, merkezi planlama gibi hedeflerle bizim zaten az olan oyumuzu büsbütün küçültmeye ve toplum içindeki, siyaset içindeki etkimizi daha da düşürmeye gerek yok. Yarın öbürgün konjonktür değişirse, daha doğrusu iktidara gelirsek merkezi planlamanın iyi bir şey mi olacağı kötü birşey mi olacağı konusunda Sadun Bey'in ne düşündüğünü, o anlamda Sosyalist Birlik Parti'li yoldaşların ne düşündüğünü anlayabilmiş değilim. Yani iktidara geliverirsek merkezi planlama ile daha mı iyi yönetiriz ekonomiyi, bu konuda bir intibak güçlüğü içindesiniz gibi geliyor bana.

Ama tabii şöyle bir şey de var. Gerçekten de konjonktür açısından son derece gayri müsait bir durumdayız. Ama şuna dikkat etmek lazım. Şimdi, konjonktürün bir devrim durumuna doğru eninde sonunda evrilip evrilmeyeceğini bizim evrim konağında yapıp ettiklerimiz belirler. Yani evrim konağı devrim konağı derdi rahmetli Hikmet Kıvılcımlı kendi terminolojisinde. Bir evrim konağındaki bütün eylemlerimizi, programatik açıklamalarımızı, yapıp ettiklerimizi bir devrim konağının hiçbir zaman oluşmayacağı varsayımı üzerine kurarsanız, kendi iradi eylemlerinizle belki de bir devrim konağını imkansızlaştırırsınız.

Evrim konağı devrim konağı derdi rahmetli Hikmet Kıvılcımlı kendi terminolojisinde. Bir evrim konağındaki bütün eylemlerimizi, programatik açıklamalarımızı, yapıp ettiklerimizi bir devrim konağının hiçbir zaman oluşmayacağı varsayımı üzerine kurarsanız, kendi iradi eylemlerinizle belki de bir devrim konağını imkansızlaştırırsınız.

Yapılması gereken sanıyorum şudur. Sizin sözünü ettiğiniz yönetim, yönetime katılma vs. gibi talepler yaygınlaştıkça, güç kazandıkça ve mülkiyetten kaynaklanan yönetim yetkisi sorguya çekilmeye başlayınca, ortada bir kriz olacaktır. Yani iki iktidar kutbu arasında bir bunalım olacaktır. Buna biz işte devrim konağı filan deriz, yani ikili iktidar vs. Şimdi örneğin yönetime katılan işçiler, yürüyen bandın süresini azaltmak isterlerse, haftada 5 gün yerine 3 gün çalışmak isterlerse, sanayiciler de kendi mülkiyetlerine dayanarak buna karşı direneceklerdir. Şimdi ortada iki yetki, iki iktidar sözkonusudur. Bu aşağı yukarı ülkenin önemli merkezlerinde karşı karşıya geldiği, çatış-

maya başladığı zaman bir ikili iktidar durumu olur. Bu ikili iktidar durumunun ille kan dökülerek çözülmesine gerek yoktur. İki taraf da kendi silahlarını, maddi ve manevi silahlarını ortaya koyar. Silah derken tank, top, tüfek onu da kastetmiyorum, yani üretimden gelen gücümüz meselesi var ya, o bir silahtır mesela. Uluslararası destek başka bir silahtır.

Şimdi bir partinin, sosyalist partinin, sosyalist hareketin, işçi sınıfının bir parçası olan öncü kesiminin o dönemde ne yapacağı o dönemde nasıl bir sonuca varılacağını çok hayati bir şekilde belirler. O bakımdan biz bugünden burjuva iktidarının toplum çapında hiçbir zaman bunalıma girmeyeceği varsayımından hareketle politikalarımızı belirlersek, böyle bir sonucun doğmasına kendimiz katkıda bulunmuş oluruz. Yani eski statükonun devamına katkıda bulunmuş oluruz.

Yönetime katılma, işletme düzeyinde, bölge düzeyinde, yerel topluluk düzeyinde, devlet planlama teşkilatının örgütlenişinde vs.; üretici birliklerinde, sendikalarda, tüketici birliklerinde yerel topluluk temsilcilerinin yönetime katılması talebi zaten önemli bir geçiş talebidir, kapitalizmin sınırlarını sorguya çekme anlamında bir taleptir.

Bugün kapitalist ülkelerde de yönetime katılma modelleri var, özellikle Almanya'da. Ama orada mülkiyetten kaynaklanan iktidar tekeli de kıskançlıkla muhafaza ediliyor. Yönetime katılmanın sınırlarını genişleterek, salt bu eylemle iktidarı kısmak mümkün değildir diye düşünüyorum. Zaten mülkiyet ilişkilerini ihlal diye bir mücadele şiarı olamaz. Yönetime katılma, işletme düzeyinde, bölge düzeyinde, yerel topluluk düzeyinde, devlet planlama teşkilatının örgütlenişinde vs., üretici birliklerinde, sendikalarda, tüketici birliklerinde yerel topluluk temsilcilerinin yönetime katılması talebi zaten önemli bir geçiş talebidir, kapitalizmin sınırlarını sorguya çekme anlamında bir taleptir.

Öte yandan ekonominin işleyişinin demokratikleştirilmesi de önemli birşeydir. Bu konuda 'Plan, Piyasa, Sosyalizm' kitabında ilginç yazılar var, bakmanızı tavsiye ederim. Zaman açısından sınırlı olduğum için bu konuya giremeyeceğim. Ayrıca merkezi planlamanın işleyişi nasıl olacaktır, merkezi planlamanın aynı zamanda demokratik olması nasıl mümkün olacaktır? Bu konuda da Ernest Mandel ile Alec Nove'nin tartışmalarına bakabilirsiniz.

Son bir nokta olarak, planlama bürokratlaşmaya yol açar mı? Yani iktida-

ra geldiğimizde mesela bürokratlaşmaya planlama kaçınılmaz olarak yol açıyorsa, o zaman gerçekten piyasa sosyalizmi uygulamanız gerekir. Şimdi ben kaçınılmaz olarak bürokratlaşmaya yol açmayacağını düşünüyorum, yeter ki bir merkezi planlamayı siyasi düzeyde çoğulcu bir demokrasiyle birlikte uygulayalım.

Biliyorsunuz merkezi planlamaya Sovyetler Birliği'nde 1928'de geçildi. 1928'den önce siyasi düzeyde bir iktidar tekelleşmesi olmuş, sovyet demokrasisi ortadan kalkmıştı. Lenin'in de söylediği gibi bürokratik yozlaşmaya uğramış bir toplum vardı. Orada bürokratlaşma başlamıştı. Devlet ve parti çoktan bürokratik yozlaşmaya uğramıştı. Bürokratik yozlaşmaya uğramış bir devlet ve parti aygıtı eliyle kurulan bir merkezi planlamanın bürokrat olması kaçınılmazdı. Ama önce toplum ve siyaset bürokratlaştı, ondan sonra planlama bürokratik bir renge ve niteliğe büründü.

Soru

Piyasa tartışmasıyla ilgili birşey hatırlatacağım. Rekabetin rolü üzerinde duran arkadaşlar oldu. Örneğin rekabet olmaksızın tüketici derneklerinin dikkate alınmayacağını, rekabet olmaksızın teknolojik gelişmenin, çeşitlenmenin sözkonusu olamayacağını ileri süren görüşler var. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Nail Satlıgan

Ben hizmetler kesiminde özellikle büyük birimlere dayanan bir devletleştirmenin son derece anlamsız ve yararsız olduğunu düşünüyorum. Orada işletmeleri düzenlemek, çalışma koşullarını merkezi olarak düzenlemek, bunları devlet desteğiyle yapmak ve ondan sonra mülkiyeti ne olursa olsun orada bir rekabeti ve yarışmayı, yarışma demek daha doğrudur, teşvik etmek bence daha anlamlıdır. Yalnız ekonomik ilerleme bakımından işletmeler arası rekabetin çok iyi sonuçlar verdiğini düşünmeyelim. Nove-Mandel tartışmasında Mandel'in söylediği gibi, bizim bugünkü teknolojik düzeyimizi, uygarlığımızı yaratan ne varsa hep piyasa dışındaki alanlarda, ortamlarda, mekanlarda gerçekleştirilmiştir: Araştırma labaratuvarları, üniversiteler vs. gibi. Tabii bütün

bunların piyasa rekabeti dışındaki ortamlarda gerçekleşmesi mümkündür. Yeter ki insanların zorunlu çalışma süresini kısaltmak kadar bir büyük motivasyonları ve temel çıkarı olsun ve motivasyonları birtakım bürokratik mekanizmalarda köreltilmesin.

Şimdi Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinde bir planlamanın merkezi düzeyde oluşturulması gereken merkezi tertiplerinde halkın eğilimleri hiç dikkate alınmadığı için, tüketim malları üreten sektör ve sektörler sistematik olarak çok uzun süre ihmale uğradı. Dolasıyısıyla tüketim mallarının kalitesi son derece bozuktu. Ama bu teknolojik geriliğe tekabül etmiyor. O sektörlerin sistematik olarak halkın tercihlerine rağmen ihmal edilmesiyle açıklanabilecek birşey. Yoksa mesela tüketim mallarında diyelim ki Mahmutpaşa kalitesinin tutturulamamasının anlamıyorum ve bunun sistematik ve bürokratik çarpıklık olduğunu düşünüyorum . Teşekkürler.

Saruhan Oluç

Çok uzatmamaya çalışacağım. Herkes yoruldu. Birkaç noktaya kısaca değinmek istiyorum. Bir tanesi bu öncülük rehberlik konusu. Şimdi Cemal Hekimoğlu'nun söylediklerine, daha önemlisi anlayışına hiç katılmıyorum, ama bunları gelecek toplantıda, 'demokratik özgürlükler ve sosyalizm' bahsinde tartışacağımız için, üstelik de son konuşmacı olduğum için bundan faydalanarak cevap vermiş olmayayım. Yalnız bir noktaya değinmek istiyorum. Bu öncülük denen şey idari bir öncülük değil, esas olarak politik bir öncülüktür. İkisini birbirine karıştırmamak gerekir. Genel olarak Stalinizmin etkisiyle öncülük, idari öncülük olarak algılandı ve uygulandı, Dolasıyla sorunun öncülük veya rehberlik kelimelerinin yerini değişmekle hallolacağını düşünmüyorum. Keramet lafta değil.

Şimdi birtakım laflar çok yıprandı 70 küsur yıllık süreçte. O nedenle bu yıpranmış ve çarpılmış haliyle bu lafları kullanmaktan vazgeçmek lazım. Yani bazı kavramları yeniden tanımlamak ve onlara yeniden gerçek anlamlarını yüklemek gerekir diye düşünüyorum. Örneğin plan deyince belli ki herkesin aklına bürokratik, despotik, yukarıdan aşağıya inşa edilen ve bu nedenle de çok merkezi birşey geliyor. Cemal Hekimoğlu'nun söylediklerinden böyle bir planı anlamak mümkün, ama ilk konuşmamda da açmaya çalıştım, Nail de o konuda vurgular yaptı, katılıyorum, devrimci Marksist bir anlayışla planı tartıştı-

ğımızda, bunu 70 küsur yıllık bürokratik, Stalinist çarpıtmadan ve dejenerasyondan kurtararak konuyu ele almak gerekir. Dolayısıyla kabahat plan lafında değil, bu kavramın hangi son derece bürokratik ve merkezi bir uygulama için kullanılmasında. O nedenle plan lafından kurtulsak, bütün sorunlardan kurtulmuyoruz. Bu türden eğilimlerin yanlış olduğunu düşünüyorum.

Şimdi geçiş süreci üzerinde çok fazla duruldu. Ancak bu geçiş süreci öyle sonsuza kadar uzayan, ki Cemal Hekimoğlu biraz öyle anlattı, yani ucu bucağı belli olmayan bir süreç değildir. Geçiş sürecinin esprisi şudur; şimdi Ekim Devrimi'ni örnek alıp tartışacak olursak, 1917 Şubat'ında başlayan, 1920'lerin sonlarında tamamlanan bir geçiş süreci vardır. Bu geçiş sürecinde kapitalizmin, kapitalist üretim tarzının bazı özellikleri ile sınıfsız toplumun bazı özellikleri yanyana yaşamaya başlarlar. Hem de bütün alanlarda, üretim sürecinde, politik alanda, ekonomik alanda, toplumsal ve hukuki alanlarda. Çünkü devrimden sonra hemen bıçakla kesilir gibi kapitalizmin bazı özelliklerinden kurtulmak mümkün değildir. Bu yan yana yaşama sürecinde biri diğerini tasfiye etmeye başlar. Kişileri değil, üretim tarzına ilişkin özellikleri kastediyorum. Ya sınıfsız toplumun özellikleri tüm alanlarda ağır basmaya başlar ve kapitalist üretim tarzının özelliklerini tasfiye eder, ya da tersi olur. Yani ya sınıfsız topluma doğru evrilinir ya da yeni bir sınıflı topluma. Ama bu süreç bir zaman sonra yapısal değişikliklere yol açar, öyle sonsuz değildir. Bir gün ya sınıfsız toplumun özellikleri ağır basmıştır ya da tersi olmuştur.

Geçiş sürecinde kapitalist üretim tarzının bazı özellikleri ile sınıfsız toplumun bazı özellikleri yanyana yaşamaya başlarlar. Bu yan yana yaşama sürecinde biri diğerini tasfiye etmeye başlar. Ya sınıfsız toplumun özellikleri tüm alanlarda ağır basmaya başlar ve kapitalist üretim tarzının özelliklerini tasfiye eder, ya da tersi olur. Ama bu süreç bir zaman sonra yapısal değişikliklere yol açar, öyle sonsuz değildir.

İşte bu geçiş sürecinde planla piyasa da yanyana bulunur. Eğer bürokratik değil demokratik bir plandan söz ediyorsak, hakikaten doğrudan üreticilerin ve tüketicilerin örgütlenmelerini ve iradelerini, taleplerini içeren, bu mekanizmalarla oluşturulmuş bir plandan söz ediyorsak, en küçük üretim birimlerinden, fabrikalardan ve tüketicilerin yerel örgütlenmelerinden yukarı doğru yükselen bir demokra-

tik plandan söz ediyorsak, o zaman bu planın da tabii ki devrimin olmasıyla birlikte bir anda en mükemmel işleyebileceğini düşünmemek gerekir. Çünkü devrimin olması, egemenlik ve üretim ilişkilerinin değişmesi ile birlikte herkesin herşeyi bilmesi ve en iyi yapması gibi bir durumla karşı karşıya kalınmayacağı açıktır. Çünkü bakın kapitalizmin çok önemli bir özelliği de bilginin bir iktidar aracı olmasıdır. Eğer kapitalist toplumlarda işçi sınıfı ve emekçiler, yönetilenler, doğrudan üreticiler bu bilgiden, yönetim ve denetim bilgisinden yoksun bırakılıyorlarsa, ki öyledir, o zaman bu bilginin edinilmesi ve toplumsallaşması, dolayısıyla iktidarın toplumsallaşması sürecinde bu planın, ya da bilinçli üretimin ve tüketimin en iyi şekilde gerçekleşmesi mümkün olabilir. Dolayısıyla bir geçiş sürecinin en önemli yanlarından biri de, bir iktidar aracı olan bilginin toplumsallaşmasıdır. Ancak bu sayede plan tabana yayılabilir, aşağıdan yukarıya doğru gerçekleşebilir ve demokratik olabilir.

Bir geçiş sürecinin en önemli yanlarından biri de, bir iktidar aracı olan bilginin toplumsallaşmasıdır. Ancak bu sayede plan tabana yayılabilir, aşağıdan yukarıya doğru gerçekleşebilir ve demokratik olabilir.

Dolayısıyla bir geçiş sürecinde ne tarafa doğru evrilindiği önemlidir. Sovyetler Birliği tarihini tartışmıyoruz, bunu bir başka sefere yapabiliriz. Ama kısa da olsa belirteyim, 1917 ile 1920'lerin sonu arasındaki geçiş sürecinde sınıfsız topluma doğru değil, yeni bir sınıflı topluma doğru evrilindi. İlk plan yapıldığında zaten bürokrasinin işçi sınıfı üzerindeki tahakkümü kurulmuştu. Bu planın demokratik olmakla, tabana yayılmakla, doğrudan üreticilerin ve tüketicilerin taleplerini ve iradelerini yansıtmakla hiç bir ilgisi yoktu. Daha sonraki planlarda da olmadı. Ne Sovyetler Birliği'nde, ne Doğu Avrupa ülkelerinde ne de Çin'de ya da Vietnam'da.

Birkaç noktaya daha değinip bitireyim. Zannediyorum Ahmet Tonak çok haklı olarak iki konuya işaret etti. Sorun aslında uluslararası ölçekte ele alınmalı. Tamamen doğru. Bu geçmişte de böyleydi, ama bugünkü teknolojik gelişmelerle birlikte ele alırsak, sorun hakikaten ulusal düzeyde çözülüp bitirilebilecek bir özellik taşımamaktadır. İkincisi, teknolojik gelişmeler acaba işimizi kolaylaştırıyor mu? Teknolojik gelişmelerin bizim işimizi önemli ölçüde kolaylaştırdığını düşünüyorum. Şimdi zamanın o büyük Rusya'sını, bir ucundan bir ucuna herhangi bir haberin bile ulaşmasının ne kadar zahmetli bir iş olduğu ülkeyi düşünün; öte yandan özellikle haberleşme alanındaki teknolojik ge-

lişmelerle birlikte bugün sadece yerel ya da ulusal düzeyde değil, uluslararası düzeyde haberleşmenin, tartışmanın, bilgiye ulaşmanın, ama her türlü bilgiye ulaşmanın ne kadar kolay olduğunu düşünün. Bu koşullarda elbetteki çok daha demokratik, katılımcı, tabana yayılmış bir plan yapabilmenin, doğrudan üreticilerin ve tüketicilerin müdahale edebildikleri, oluşturabildikleri bir mekanizma yaratmanın imkanları çok daha fazladır. Dolayısıyla geçmişe nazaran daha avantajlı bir durumda olduğumuzu doğrusu düşünüyorum. O nedenle kurduğumuz bütün projelerde ya da somut ütopyalarda bu gerçekliği de göz önünde bulundurarak davranmak gerekiyor.

Soru

Bu teknolojik gelişmelere karşın, karmaşıklaşan ekonominin sorunları karşısında bireylerin ayrıntılı bilgilere vakıf olabilmeleri de zorlaşıyor. Teknolojik gelişmenin yarattığı olağanüstü bir iletişim kolaylığı var, ama bunun yanısıra modern ekonominin sorunlarının karmaşıklaşması da var. Bu konuda ne düşünüyorsun?

Saruhan Oluç

Tabii çok kolay bir şey olduğunu söylemiyorum. Esas sorun dediğim gibi bilginin toplumsallaşmasıdır. Bugünden yarına olabilecek birşey değildir. Ama bunu sağlayacak araçlar bugün çok daha gelişkindir. Yani bilgi edinmenin imkanları bugün daha fazladır. Doğru herşey karmaşıklaşmış olabilir. Ama bu karmaşıklığı aşmanın imkanları da daha gelişmiştir geçmişe göre.

Sadece bu iletişimi sağlamak ve bilgiyi edinmek açısından baktığımızda, demokratik planlamanın, sektörel, yerel, bölgesel hatta tek tek üretim birimlerinin kaynaklara ya da üretime yönelik taleplerinin yansıtılabilmesinin imkanları bugün çok daha gelişkindir. Genel hatları ile baktığımızda bugünün koşulları doğrudan demokrasi için gerek politik gerekse ekonomik alanda çok fazla imkan sağlamaktadır. Bu teknolojik gelişmelerin bir kısmını doğrudan demokrasi araçları olarak kullanmak durumundayız. Teşekkürler.

TOPLUMSAL ARAŞTIRMALAR VAKFI PANEL DİZİSİ 6

Toplumsal Araştırmalar Vakfı'nın düzenlediği ***'2000'e Doğru Türkiye, Dünya ve Sosyalizm Tartışmaları'*** *1994 yılının başından ortalarına kadar yapılan paneller dizisi ile gerçekleşti. Bu tartışmalarda Türkiye ekonomisinin krizinden yapısal değişimine ve egemen sınıf yapılanmasına kadar; teknolojik gelişmelerin işçi sınıfının bileşiminde yarattığı farklılaşmadan, bu sınıfın öncü rolünün değerlendirilmesine kadar; Türkiye'de yaşanan rejim krizinden, birinci ve ikinci cumhuriyet tartışmalarına, yerel yönetimlerin sorunlarına ve islami hareketin yükselişine kadar bir dizi konu ve sorun ele alındı ve değerlendirildi.*

Öte yandan tarihsel ve güncel gelişmelerin dünyada ve Türkiye'de sosyalistler açısından yarattığı sorunların da çeşitli yönleri ile tartışıldığı toplantılar gerçekleştirildi. Plan, piyasa sosyalizm ilişkisi, demokratik özgürlükler ve sosyalizm ilişkisi, daha genel ve evrensel tartışmalar olarak ele alınırken, Türkiye'de geleneksel sol kültür hakkındaki toplantılarda ise daha özel sorunlara değinildi. Keza tarihsel açıdan dünyanın çeşitli yerlerinde yaşanmış deneyler, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkeleri, Latin Amerika mücadeleleri değerlendirildi.

Bu panellerin bir kısmında konuşulanlar, Toplumsal Araştırmalar Vakfı ve Alan Yayıncılık'ın ortak çalışması sonucunda broşürler halinde hazırlanarak, tartışmaları dinleme ve bunlara katılma imkanı olmayanlara da iletilmeye çalışılıyor. İşte elinizde tuttuğunuz broşür bu dizinin bir parçası. Toplumsal Araştırmalar Vakfı'nın bundan sonraki panel etkinlikleri de bu tür broşürlerle okurlara iletilmeye çalışılacak.

ISBN 975-7414-34-4
9 789757 414346